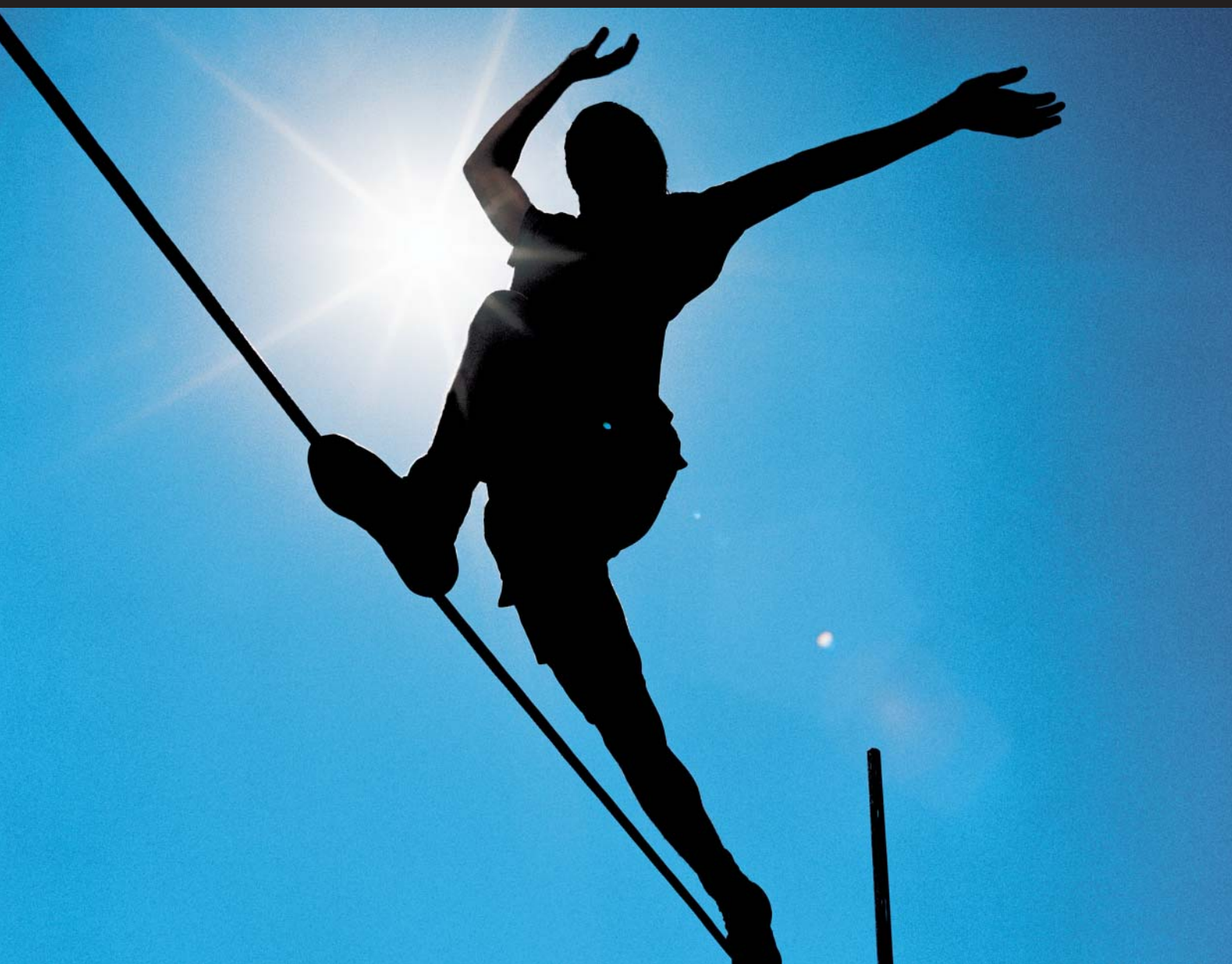

TrygFonden

Mandagmorgen
Nyhedernes **Tænk**etank

Mellem dyd og dårskab

- sammenhænge i unges liv 2005

Mellem dyd og dårskab
- sammenhænge i unges liv 2005

Udgivet af Huset Mandag Morgen og TrygFonden
Copyright Huset Mandag Morgen og TrygFonden, 2005

Tryk: Ekspresen Tryk- og Kopicenter

Layout: Qvist & CO ApS

ISBN 87-90275-75-6

Forord

Med denne korte rapport præsenterer Huset Mandag Morgen sin ungdomsundersøgelse 2005.

Undersøgelsen har sigtet mod – på en gang – at kortlægge danske unges risikoadfærd, bekymringer, holdninger til risiko, ønsker til kæreste og venner og deres livskvalitet. Undersøgelsen viser blandt andet, at unges ønsker og forventninger til hinanden spænder vidt. Den ønskværdige kæreste er særdeles fornuftig eller dydig, mens den ideelle ven er lidt mere vild. Samtidigt overvurderer unge systematisk hvor accepterende – eller direkte bifaldende – andre unge er overfor risikoadfærd eller dårskab.

Ønsket har været på denne måde at udvikle nye indsigter, der kan bruges i arbejdet med at forbedre trygheden blandt danske unge. Undersøgelsen er udviklet for at undersøge sammenhænge på tværs af unges liv. Undersøgelsen kan også yderligere underbygge og nuancere allerede kendte indsigter.

Undersøgelsen har udspurgt, hvad man roligt kan kalde almindelige unge. Repræsentanter for de særlige og ganske små risikogrupper af utilpassede og udadreagerende unge med lange sagsmapper hos offentlige myndigheder optræder der formentlig ikke en eneste af i undersøgelsen.

Undersøgelsen er blevet til på opdrag af og med mange idéer fra TrygFonden. Journalist Jacob Andersen, Dansk Kommunikation har været ekstern referee på spørgeformuleringer. Notatet er skrevet af Anders Hede og Morten Felding. De bærer det fulde ansvar for indhold såvel som for fejl.

Anders Hede
Projektleder
Huset Mandag Morgen

Indholdsfortegnelse

Sammenfatning	9
1. Fornuftige kærester og mindre fornuftige venner	13
Trækker venner og kæreste forskellige veje?	16
Udviser unge med kærester mindre risikoadfærd?	17
2. Alle de andre gør det – unges holdninger til risikoadfærd	19
3. Unge er bekymrede - men ikke over risiko	22
Risikobekymringer	23
Fremtidsbekymringer	25
Personlige bekymringer	25
Hænger bekymringerne sammen?	26
4. Unges positive tryghed	28
5. Unges risikoadfærd	32
Begrænset risikoadfærd er normen	32
6. Ungdomskultur og risikoadfærd	37
Bilag 1: Sammenligning med andre undersøgelser	41
Referencer	43

”Jeg ser intet håb for vort folk, hvis det skal være afhængigt af nutidens løsslupne ungdom, for alle unge er ubeskriveligt uansvarlige... Da jeg var ung, lærte vi at være diskrete og have respekt over for ældre, men nutidens ungdom er umådelig respektløs og uvillig til at acceptere mådehold.”

Hesiod – 8ende århundrede før Kristi fødsel – egen oversættelse

Daarskab: ”taabelig tanke, ytring, handling olgn.”

Ordbog over det danske sprog, tredje bind, 1921.

Sammenfatning

Ungdomsundersøgelsen har en række hovedkonklusioner, nemlig at:

Unge ønsker ikke risikotagende unge som kærester - tværtimod går de efter en kæreste, som er selvstændig, altruistisk og fornuftig. At køre spritkørsel, ofte ryge hash, spille hasard osv. er noget, der gør en særdeles uattraktiv som kæreste. Især piger vil ikke have drenge, der tager disse risici. Derimod er især piger glade for drenge, der f.eks. arbejder frivilligt som lektiehjælpere. Det er faktisk det mest tiltrækkende, en dreng overhovedet kan foretage sig ifølge undersøgelsen. Den dydige unge er altså stadig i høj kurs – også blandt andre unge. Unge, der siger nej til gruppepres i retning af at drikke eller køre ned af farlige skiløjper, er også særdeles populære som kærester. Flokdyr er ikke noget, der tiltrækker det andet køn. Også ”kedelige” ting som at opnå høje karakterer og spare en del af ens løn op virker stærkt tiltrækkende, mens eksponering som at komme med i ”Stjerne for en aften” faktisk virker mere afskrækkende, end det virker tiltrækkende. Den eneste form for risikoadfærd, der i nogle tilfælde tiltaler det andet køn, især piger, er heltmodig risikoadfærd, f.eks. at man tør stoppe en slagsmål.

Den ideelle ven er værre end den ideelle kæreste. Hvor den ideelle kæreste er nærmest ekstremt pålidelig og fornuftig, så er den ideelle ven *lidt* mere vild. Hos begge køn er det at tage initiativ til fester det mest efterspurgt hos en ven. Forskellen mellem ønskerne til en kæreste og til en ven kan dog godt overdrives. Især hos piger er der ikke så stor forskel mellem de to sæt af ønsker, ud over at hvor drenge rigtigt godt kan lide piger, som har høje karakterer og sparer op, så er veninderne knapt som imponerede. Og hvor pigerne f.eks. er helt imod risikoadfærd hos potentielle drengekærester, så er der en betydelig gruppe drenge, der er ligeglade eller endog bifalder risikoadfærd hos deres venner. Omvendt er drengene nok positive, men ikke ligefrem begejstrede for, at deres venner f.eks. arbejder som lektiehjælpere.

Undersøgelsens metode

Undersøgelsen er baseret på udspørgen af i alt 846 unge i alderen 14 til 20 år. De er omhyggeligt udvalgt for at sikre, at der er ret præcist lige mange i hver aldersgruppe og af hvert køn. Udspørgen er foretaget via Internettet i første uge af maj 2005 af firmaet Zapera. Internetbaserede metoder er velegnede til at spørge til følsomme og tabubelagte emner som f.eks. ensomhed. Repræsentativiteten er i dag høj på internetbaserede metoder, især i den yngre del af befolkningen hvor e-mails bruges i meget stort omfang. Men der er ingen tvivl om, at surveyundersøgelser som denne ikke er særligt velegnede til at få fat i meget udsatte unge. Der er desuden også en stærk underrepræsentation af unge indvandrere. Kun knapt 2 pct. af respondenterne opgiver at føle sig som indvandrere eller efterkommere af indvandrere (uanset landebaggrund), mens andelen af indvandrere eller efterkommere af indvandrere i respondenternes aldersgruppe er 11 pct. (alle oprindelseslande inklusive). Kvaliteten af undersøgelsen er desuden testet ved at sammenligne respondenternes svar med resultaterne fra andre undersøgelser (se bilag 1). Generelt er der et hæderligt sammenfald, dog med en tendens til at de unge i denne undersøgelse udviser lidt mindre risikoadfærd end unge i undersøgelser, hvor der næsten kun spørges til risikoadfærd.

Oplysninger om de anvendte statistiske metoder og tests er ikke medtaget i teksten af hensyn til læseligheden. Oplysninger herom samt adgang til data kan fås ved forfatterne.

Kilde: Huset Mandag Morgen

Man overdriver vennernes holdninger til risiko. Undersøgelser spørger til unges indstilling til forskellige former for risikoadfærd og spørger dernæst om den unges vurdering af sine venners indstilling. I alle tilfælde - for begge køn og uanset alder - gælder det, at mens de unge ofte selv er skeptiske overfor risikoadfærd, så forestiller de sig, at deres venner er langt mere accepterende. Det er en variation over resultaterne af Ringsted-undersøgelsen, der viste, at de unge systematisk overvurderer, hvor meget deres venner og andre unge rent faktisk ryger og drikker mv. Her gælder der en systematisk overvurdering af andre unges accept af risikoadfærd.

De unge har mange bekymringer men ikke over risikoadfærd. Unge danskere lever bestemt ikke et bekymringsfrit liv. De har f.eks. en noget lavere rapporteret livskvalitet end voksne danskere. De to væsentlige felter for bekymringer er *personlige* forhold - at man ofte er alene, konflikter med forældre, at man er for tyk, at man mangler penge - og bekymringer over *fremtiden*; om man får arbejde og uddannelse. Samtidigt med at disse bekymringer er udbredte, så slår de også hårdt ned på den unges livskvalitet. Derimod er det kun få unge, som bekymrer sig over, at de drikker og ryger for meget eller bruger for mange stoffer. Og de, der bekymrer sig over dette, har stort set ikke dårligere livskvalitet end andre.

De fleste unge tør godt stå på egne ben. Tryghed blandt unge kan ikke kun skabes ved at reducere risiko og risikoadfærd. Tværtimod bør tryghed også handle om viljen og evnen til at *turde* stå på egne ben, til at tage initiativ overfor andre, til at stå fast på upopulære synspunkter. Selvtillid og tillid til andre hænger nøje sammen med disse former for handlekraft og forandringsvilje. Undersøgelsen viser, at de fleste unge mener, at de selv har handlekraft og ikke er blege for at forandre grundlæggende på deres liv, f.eks. ved at rejse til udlandet. Selvtilliden er høj når det gælder om at prøve nye ting af men er betydeligt mindre, når det gælder om at kontakte en potentiel kæreste. Sammenlignet med voksne

Hvad kan denne undersøgelse?

Formålet med ungdomsundersøgelsen er at undersøge sammenhænge i unges liv. Disse sammenhænge kan kaste et nyt lys på unges tryghed og risikoadfærd. Derfor spørges der i undersøgelsen bredt til risikoadfærd (gjort i utallige andre undersøgelser), bekymringer/utryghed (gjort i mange undersøgelser), selvtillid, handlekraft mv. (gjort i få undersøgelser) og konkrete ønsker til venner og kærester (næppe gjort før i Danmark) samt nogle få sociale baggrundsoplysninger.

De enkelte emner dækkes derfor forholdsvist tyndt. Det interessante er sammenhængene, hvor denne undersøgelse giver flere muligheder end andre undersøgelser.

Samtidigt skal det også understreges, at spørgsmålene på flere områder er nye, og at der stilles relativt få spørgsmål. Det medfører, at fortolkningerne godt kan diskuteres, ligesom svage sammenhænge let overses. Læseren opfordres til at se på spørgsmålsformuleringerne og også drage sine egne konklusioner.

Undersøgelsens måling af de unges sociale baggrund er ikke optimal, idet de unge i nogle tilfælde optræder med egen husstand, hvis de er flyttet hjemmefra. I nogle tilfælde har de også anført deres egne uddannelsesoplysninger, hvis de stadig bor hjemme. Derfor er det kun boligforhold (eje og leje) samt husstandsindkomst for hjemmeboende unge, der er anvendt som sociale baggrundsvariable.

Kilde: Huset Mandag Morgen

danskere har de unge en betydeligt mindre tillid til andre mennesker. Undersøgelsen viser også, at denne "positive" tryghed er noget ujævnt fordelt blandt unge: Nogle unge har meget mere end andre.

Der er en betydelig mængde risikoadfærd blandt unge: Almindelige unge har et betydeligt alkoholforbrug, og rigtigt mange kører i beruset tilstand på cykel eller knallert. Der er tilsyneladende en stærk skellen mellem firehjulet og tohjulet spritkørsel blandt unge. Der er også forbløffende mange unge, der har kørt stærkt sammen med andre unge. Voldsniveauet især blandt de yngste unge er også højt, ligesom der er en del, der har prøvet hash. Hvor mange, der jævnligt bruger hash, kan undersøgelsen ikke svare på, men det er ifølge andre undersøgelser langt mindre andele. Det er også kun små mindretal, der har prøvet hårde stoffer og kørt spritkørsel i bil. Det er i denne undersøgelse, hvor der ikke er målt på registreret kriminalitet og regulært misbrug, svært at finde nævneværdige sammenhænge mellem risikoadfærd og social baggrund¹. Det er altså ikke svære sociale kår, der driver de unge ud i risikoadfærd.

Til gengæld finder undersøgelsen en ganske markant og stærk sammenhæng mellem bestemte former for risikoadfærd og dårligere livskvalitet: Rygning, hash, vold og kriminalitet er alle forbundne med markant lavere livskvalitet, mens drikkeri, spritkørsel, vild bilkørsel, afprøvning af hårde stoffer og forsømmelser i skolen på grund af drikkeri ikke giver statistisk signifikante udslag. Risikoadfærd har altså også sine omkostninger, før den viser sig i form af ulykker mv. Den modsatte sammenhæng - at de mere triste skulle være mere tilbøjelige til at slå andre eller begynde at ryge - kan naturligvis ikke udelukkes, men den virker knapt så plausibel. Igen bør det understreges, at undersøgelsen ikke omfatter unge med massive psyko-sociale problemer.

Forskellige ungdomskulturer forklarer kun lidt af unges risikoadfærd: Det er populært at forklare unges adfærd med deres særlige ungdoms-"kultur". I denne undersøgelse har vi prøvet at få de unge til at placere sig selv i forskellige kulturer eller se sig selv som forskellige typer, f.eks. "technofreaks", "hiphopper/skater", "sporty" eller "stille". Mange unge opfatter sig dog som delvist tilknyttet flere kulturer. Der er forskelle mellem de forskellige kulturer, men hovedparten af forskellene skyldes, at nogle kulturer mest er drenge-kulturer og især er udbredte blandt lidt ældre unge. Der er dog to ungdomskulturer, der skejer mere ud end andre. Det er hiphoppere/skatere og technofreaks. Selv om man tager højde for alder og køn har de et noget højere forbrug af rusmidler og er lidt mere voldelige og kriminelle end andre. Men igen skal man være varsom. Tager man den allermest stofforbrugende ungdomskultur, technofreaks, er det kun en ud af fem unge i den, der overhovedet har prøvet stoffer, der er hårdere end hash. Meget store dele af de "oprørske" ungdomskulturer er kort sagt lånte fjer.

Og hvad kan man så bruge dette til i et forebyggelsesperspektiv?

Set i et forebyggelsesperspektiv, så **bekræfter denne undersøgelse følgende allerede kendt viden:**

1

Som nævnt er undersøgelsens sociale baggrundsvariable meget begrænsede. Der er målt på husstandsindkomst og ejer/lejer status blandt hjemmeboende.

Risikoadfærd - en definition

I denne undersøgelse er risikoadfærd ganske enkelt defineret som det at være hyppigt fuld, ryge, prøve hash, prøvet andre stoffer, slå andre eller selv blive slået, begå kriminalitet, køre for stærkt sammen med andre unge og køre spritkørsel herunder også på cykel og knallert. Hasardspil er også nævnt i to spørgsmål. I andre undersøgelser medtages også sex uden prævention og uden for ægteskab, fedme og underernæring samt selvmordsforsøg, selvdestruktiv adfærd, forlade skolen mv. Risikoadfærd er altså mange ting. Nogle former for risikoadfærd er i sig selv ubehagelige og farlige, mens andre statistisk hænger sammen med f.eks. ulykker, sygdom og afhængighed. Langt det meste risikoadfærd i denne undersøgelse vil utvivlsomt ikke ende så galt. Risikoadfærd er i øvrigt kendt i samtlige menneskelige kulturer, der overhovedet er undersøgt.

Kilde: Huset Mandag Morgen, BYRNES ET AL. (1999) og PINKER (2002)

- Unge tror, at deres venner er værre, end de selv er. De overdriver systematisk hvilke holdninger, deres venner har² til risikoadfærd. En diskussion af dette enkle faktum har vist sig at reducere og forsinke risikoadfærd.
- Der er megen risikoadfærd også blandt almindelige unge. Risikoadfærd blandt almindelige unge er ikke særligt knyttet til social baggrund. Derimod er den stærkt knyttet til køn.
- Risikoadfærd er ikke noget, der åbent bekymrer de unge selv, bortset fra rygning. Moralske opsange har svært ved at finde klangbund og kan måske endda virke modsat.

Derudover tilføjer undersøgelsen følgende pointer:

- Unges ønsker til en kæreste går stik imod risikoadfærd. I stedet ønsker unge sig ikke-konforme, betænksomme og altruistiske kærester. Det er dog usikkert, hvor meget disse holdninger betyder for, hvem der får en kæreste.
- Unges ønsker til venner er noget mere accepterende overfor risikoadfærd. Især drenge står over for modstridende krav fra deres venner og deres potentielle kærester. En enkel diskussion af disse to aspekter i unges ønsker til henholdsvis en kæreste og en ven kunne måske forstærke effekten af at diskutere den sociale overdrivelse.
- Ungdomskulturer forklarer kun lidt af risikoadfærd. Det er væsentligt ikke at udpege bestemte ungdomskulturer som f.eks. stofkulturer. Selv nogle af de barske ungdomskulturer er mest lånte fjer.
- Mange unge er, i hvert fald når de selv skal sige det, villige til at sige fra overfor dumme ideer hos vennerne.
- Nogle former for risikoadfærd er - selvom de unge ikke er udtrykkeligt bekymrede - forbundet med markant lavere livskvalitet.

2

Ringsted-undersøgelsen beskæftiger sig mest med adfærd. De unge overdriver også, hvilken adfærd andre unge har. Denne undersøgelse påviser ikke overraskende, at det samme gør sig gældende for holdninger.

1. Fornuftige kærester og mindre fornuftige venner

Hvilke egenskaber søger de unge i kærester og venner? I populærkulturen findes en række stereotyper, der fremstilles som populære og attraktive unge. Man kan forestille sig den sortklædte *bad boy*, der leder pigerne i uføre på stribe, eller den altruistiske og pligtopfyldende pige som appellerer til drengene. Men hvad siger de unge selv? Hvad gør henholdsvis kærester tillokkende og venner interessante?

Ungdomsundersøgelsen har præsenteret respondenterne for en stribe forskellige oplysninger om en tænkt person X og dernæst spurgt, om oplysningerne gør X mere eller mindre interessant som henholdsvis kæreste og som ven³.

Spørgsmålene kan opdeles i fem kategorier:

Heroisk risikoadfærd

X har tilfældigt set et overfald. Bagefter var X vidne mod en rocker i en retssag.
X har engang stoppet et slagsmål, hvor en af deltagerne var meget større end X.

Undgår risikoadfærd

X bliver presset af sine venner til at køre ned af en sort løjpe på en skitur men siger nej, fordi det er farligt.
X kan ikke lide at blive fuld. Derfor drikker X kun lidt, uanset om de andre, X er sammen med, er fulde.
X bruger altid cykelhjelm, når X kører på cykel.
X sparer en stor del af sin løn op.

Risikoadfærd

X spiller om penge.
X har et par gange kørt spritkørsel.
X ryger tit hash til fester.

Politisk og civil aktivitet

X er elevrådsformand på sin skole.
X hjælper til i en lektiecafe for børn. X er især god til at hjælpe børn, der har svært ved at følge med i skolen.
Om sommeren arbejder X som livredder ved stranden.

Personlige egenskaber

X får gode karakterer.
X tager ofte initiativet til fester.
Efter flere forsøg er X kommet med i "Stjerne for en aften".

3

Den præcise spørgeformulering om vennen lyder: "Nu antager vi, at X lige er blevet en af dine venner. Derefter vil vi bede dig fortælle, om oplysningen ændrer på, hvor meget lyst til du har at forsætte med at have X som ven.". Det er altså forsøgt at placere X som "en af" vennerne og ikke en meget nær bedstevn.

Heroisk risikoadfærd er risiko man tager, fordi der er en uselvisk mening med det. Det at sige nej til vennerne, når de presser på for en tur ned af den sorte løjpe eller drikkeri, er derfor ikke heroisk, fordi nej'et øger ens egen sikkerhed - om end med den potentielle risiko, at vennerne synes, man er pivet. Livredderjobbet rummer klart heroiske elementer, men er samtidig aflønnet. Derfor er det ikke med i denne kategori.

Oplysningerne om X har markant indflydelse på de unges lyst til at være kæreste med X. Især pigernes lyst eller ulyst til at være kæreste slår ud - mere end drengenes. Lysten til at være ven slår også ud, men her er der ingen forskel på, hvor kraftigt de to køn reagerer.

M/M | Meget fornuftigt

Den ideelle kæreste for en dreng		Score	Den ideelle kæreste for en pige		Score	
Personlig	Gode karakterer	39	Civilt aktiv	Lektiecafe	53	Attraktiv ↑ ↓ Uattraktiv
Personlig	Festinitiativtager	37	Afviser risiko	Nej til sort løjpe	43	
Afviser risiko	Nej til sort løjpe	34	Personlig	Gode karakterer	37	
Afviser risiko	Sparer op	33	Personlig	Festinitiativtager	37	
Civilt aktiv	Lektiecafe	27	Heroisk risiko	Stoppet et slagsmål	37	
Heroisk risiko	Stoppet et slagsmål	26	Civilt aktiv	Livredder	37	
Afviser risiko	Ikke lide at blive fuld	24	Afviser risiko	Sparer op	34	
Civilt aktiv	Livredder	23	Afviser risiko	Ikke lide at blive fuld	30	
Civilt aktiv	Eleverrådsformand	5	Civilt aktiv	Eleverrådsformand	2	
Personlig	Stjerne for...	-4	Personlig	Stjerne for...	-8	
Heroisk risiko	Vidnet mod rocker	-8	Heroisk risiko	Vidnet mod rocker	-8	
Afviser risiko	Cykelhjelm	-24	Afviser risiko	Cykelhjelm	-30	
Risikoadfærd	Spiller om penge	-49	Risikoadfærd	Spiller om penge	-73	
Risikoadfærd	Tit hash til fester	-77	Risikoadfærd	Tit hash til fester	-83	
Risikoadfærd	Spritkørsel	-84	Risikoadfærd	Spritkørsel	-92	

Figur 1: Den ideelle kæreste for begge køn er dygtig, altruistisk og tør sige nej til pres fra vennerne. Heroisk risikotagning kan også tælle positivt. Klassisk risikoadfærd er særdeles uattraktiv. Scoren angiver procentandel, der siger, at oplysningen gør X mere interessent som kæreste minus procentandelen, der siger at oplysningen gør X mindre interessant som kæreste. N for drenge er 419 og 404 for piger.

Kilde: Huset Mandag Morgen og Zaper A/S

Tager man andelen af svarpersoner, der føler sig *mere* tiltrukket af X, og trækker andelen fra, der føler sig *mindre* tiltrukket, så kan man danne følgende rangorden med scorer over gode og dårlige egenskaber for henholdsvis en pige og en drengs kæreste:

Pigerne synes, at drenge, der arbejder i lektiecafeer, er noget nær uimodståelige. Værdien 53 angiver, at 56 pct. af pigerne synes, at det, at en dreng arbejder i en lektiecafe, gør drenge mere attraktiv, mens 3 pct. synes, det gør ham mindre attraktiv. Men også her tæller dette virkelig at turde sige nej til venner på skiferien, få gode karakterer og tage initiativ til fester. Drengene er mest optaget af piger, der får gode karakterer, tager initiativ til fester, tør sige nej når vennerne presser på i skiløb - og som sparer op!

I bunden af attraktionsskalaen ligger spritkørsel. Pigerne er reelt enstemmige i deres afvisning af drenge, der kører spritkørsel. Men også hyppig hashrygning og hasardspil er helt katastrofale adfærdsformer for drenge, der vil gøre indtryk på pigerne. Hos drengene

er der også stor skepsis overfor disse former for risikoadfærd, men der er samtidig et lille mindretal, der er ligeglade.

Det at have deltaget i Stjerne for en aften (efter flere forsøg) gør negativt indtryk. Spørgemuleringen er noget spydig og antyder et begrænset talent men også en vis ihærdighed.

Generelt er risikoadfærd altså ikke noget, der tiltaler det andet køn. Det gør derimod afvisning af risiko - bortset fra brug af cykelhjelm, der er en tand for forsigtigt. Det at spare op og afvise pres fra vennerne gør positivt indtryk. Altruistisk adfærd som lektiecafe-arbejde (der formentlig er underforstået frivilligt) er virkeligt populært, ligesom det at være (formentlig underforstået lønnet) livredder er det. Heroisk risikoadfærd vurderes konkret. At turde stoppe en slagsmål gør et betydeligt indtryk, men det at turde vidne mod en rocker vurderes åbenbart som for letsindigt af begge køn⁴. Måske spiller det også ind, at her kæmpes der for mere principielle forhold - at vidner ikke skal trues - mens der i det andet spørgsmål med heroisk mod kæmpes for en konkret person.

M/M | Festlig og modig ven

Den ideelle ven for en dreng			Score	Den ideelle ven for en pige			Score	Attraktiv ↑ ↓ Uattraktiv
Personlig	Festinitiativtager		48	Personlig	Festinitiativtager		48	
Heroisk risiko	Stoppet et slagsmål		46	Civilt aktiv	Lektiecafe		44	
Afvise risiko	Nej til sort løjpe		29	Afvise risiko	Nej til sort løjpe		39	
Personlig	Gode karakterer		25	Heroisk risiko	Stoppet et slagsmål		35	
Civilt aktiv	Livredder		19	Civilt aktiv	Livredder		29	
Civilt aktiv	Lektiecafe		18	Afvise risiko	Ikke lide at blive fuld		26	
Heroisk risiko	Vidnet mod rocker		17	Personlig	Gode karakterer		25	
Afvise risiko	Sparer op		16	Heroisk risiko	Vidnet mod rocker		17	
Afvise risiko	Ikke lide at blive fuld		16	Afvise risiko	Sparer op		15	
Civilt aktiv	Elevrådsformand		6	Personlig	Stjerne for...		7	
Personlig	Stjerne for...		2	Civilt aktiv	Elevrådsformand		7	
Afvise risiko	Cykelhjelm		-13	Afvise risiko	Cykelhjelm		-11	
Risikoadfærd	Spiller om penge		-25	Risikoadfærd	Spiller om penge		-51	
Risikoadfærd	Tit hash til fester		-64	Risikoadfærd	Tit hash til fester		-65	
Risikoadfærd	Spritkørsel		-72	Risikoadfærd	Spritkørsel		-78	

Figur 2: Den ideelle ven er festlig og modig. Igen trækker risikoadfærd fra, men der er også mange, der er ligeglade. Scoren angiver procentandel, der siger, at oplysningen gør X mere interesserant som ven minus procentandelen, der siger at oplysningen gør X mindre interessant som ven. N for drenge er 419 og 404 for piger.

Kilde: Huset Mandag Morgen og Zapera A/S

Ser man på, hvem de unge foretrækker som ven, så er der ikke den store kønsforskel. Risikoadfærd er stadig upopulær, om end der nu hos begge køn er betydelige mindretal, der er ligeglade med selv spritkørsel. Blandt drenge er der nu f.eks. 42 respondenter, der får mere lyst til at være ven med en person, efter at de har fået oplyst, at vedkommende spiller hasard, og kun 142 der får mindre lyst. Hele 236 af drengene er ligeglade.

At være initiativtager til fester er giver pote hos vennerne. Det samme gør det faktisk også at afvise pres fra vennerne. Hvor et vidne mod en rocker var lovlig letsindig som kæreste,

bliver vedkommende straks mere cool som ven. Omvendt kunne begge køn godt lide en kæreste, der sparede op. Selv om egenskaben stadig vurderes som attraktiv, så er den attraktion ikke helt så høj blandt vennerne.

Hvor det at deltage i ”Stjerne for en aften” ikke gav noget hos det andet køn⁵, så er det en ganske moderat attraktion blandt vennerne.

Trækker venner og kæreste forskellige veje?

Unge adfærd kan sende signaler både til vennerne og til (eventuelt potentielle) kærester. Spørgsmålet er, om venner og kærester trækker forskellige veje i den unge. Det kan man finde ud af ved at tage det, der virker tiltrækkende som kæreste og trække det, som virker tiltrækkende som ven, fra. Dermed laver man en rangorden over de emner, hvor venner og kærester trækker i forskellige retninger.

MM | Venner og kærester - to forskellige verdener

Forskel mellem ideel ven og kæreste for en dreng		Score	Forskel mellem ideel ven og kæreste for en pige		Score	
Civilt aktiv	Lektiecafe	35	Afviser risiko	Sparer op	19	Kærester trækker denne vej ↑ Venner trækker eller accepterer mere dette ↓
Civilt aktiv	Livredder	18	Personlig	Gode karakterer	12	
Afviser risiko	Sparer op	18	Civilt aktiv	Lektiecafe	9	
Afviser risiko	Ikke lide at blive fuld	14	Civilt aktiv	Livredder	8	
Afviser risiko	Nej til sort løjpe	14	Afviser risiko	Nej til sort løjpe	4	
Personlig	Gode karakterer	12	Afviser risiko	Ikke lide at blive fuld	4	
Civilt aktiv	Eleverrådsformand	-4	Heroisk risiko	Stoppet et slagsmål	2	
Heroisk risiko	Stoppet et slagsmål	-9	Civilt aktiv	Eleverrådsformand	-4	
Personlig	Stjerne for...	-10	Personlig	Festinitiativtager	-10	
Personlig	Festinitiativtager	-11	Risikoadfærd	Spritkørsel	-13	
Afviser risiko	Cykelhjelm	-17	Personlig	Stjerne for...	-15	
Risikoadfærd	Tit hash til fester	-19	Risikoadfærd	Tit hash til fester	-18	
Risikoadfærd	Spritkørsel	-20	Afviser risiko	Cykelhjelm	-19	
Heroisk risiko	Vidnet mod rocker	-25	Risikoadfærd	Spiller om penge	-22	
Risikoadfærd	Spiller om penge	-48	Heroisk risiko	Vidnet mod rocker	-25	

Figur 3: Venner og potentielle kærester trækker i forskellige retninger. Potentielle kærester hos begge køn lægger meget mere vægt på altruisme og vilje til at afviser risikoadfærd og pres fra vennerne. Der er større forskel på vennernes og potentielle kæresters ønsker hos drenge end hos piger. Scorene i figuren fremkommer ved at tage scoren i figur 1 minus scoren i figur 2 ovenfor. N for drenge er 419 og 404 for piger.

Kilde: Huset Mandag Morgen og Zapera A/S

Figuren afslører nogle gedigne dilemmaer for begge køn. Blandt drenge gør det dramatisk mere indtryk på pigerne end på vennerne at arbejde i en lektiecafe, være livredder eller spare op. Det at afviser risiko er også noget, piger er betydeligt mere imponerede af end ens venner. I den anden ende af skalaen er det stort set umuligt for drenge at finde en pige, der

⁵ I hele denne diskussion tages der ikke højde for eventuelle homoseksuelle blandt respondenterne. Det er formentlig en så lille gruppe, at det kun marginalt kan ændre resultaterne.

falder for hasardspil, mens der er en betydelig gruppe potentielle venner, der er ligeglade eller ligefrem synes, det kunne være spændende.

Piger er i knapt så store dilemmaer som drenge (tallene i figur 3 er mindre end drengenes ditto). Men vennerne synes ikke nær så godt om spareiver som en potentiel kæreste. Gode karakterer tiltaler også det andet køn mere, end det imponerer vennerne.

Samlet set er der en klar tendens til, at potentielle kærester trækker personen i retning af fornuftige, altruistiske, risikoafvisende egenskaber samt flid i skolen. Og vennerne - især blandt drenge - trækker lige modsat.

Udviser unge med kærester mindre risikoadfærd?

Der findes flere undersøgelser, der viser, at voksne har et betydeligt held med at få fat i en partner, der nogenlunde svarer til de realistiske ønsker, de har, når de bliver spurgt til, hvad der udgør en attraktiv partner. Det tilsvarende spørgsmål er ikke undersøgt for unge, ud over at de mange unge drenge, der er mest fascinerede af piger, der er ældre end dem selv, har endog meget små chancer BUSS (2003)⁶. Men hvis man overfører de unges ønsker her, så burde det være de *mindst* risikotagende, der faktisk har en kæreste.

Men det mønster kan ikke genfindes i undersøgelsen. Når der tages højde for køn og alder kan man ikke påvise en særlig klar sammenhænge mellem at have en kæreste og henholdsvis at opsøge eller at undvige risikoadfærd. Af de 11 risikoformer er der ingen forskel på otte. På tre er der forskel: De unge to-somme drikker sig sjældnere fulde og begår mindre kriminalitet (tyveri/hærværk) end de unge singler. Til gengæld kører de oftere spritkørsel! Det er det stik modsatte resultat, man burde forvente ud fra de unges ønsker. En forklaring på dette paradoks kunne være, at unge, først når de har fået fat i en kæreste, tør køre spritkørsel. Men det er nok et godt spørgsmål, hvor mange af de unge parforhold, der er så trætkørte, at de unge bevidst tager sig friheder for hinanden.

En mere nærliggende effekt kan have noget at gøre med, at unges muligheder for at få fat i en kæreste faktisk afhænger af deres status blandt deres venner. Et klassisk studie fra 1963 i Sydney i Australien og to amerikanske studier, der er lavet næsten 40 år senere, viser, at det er "lederne" af en-kønnede "bedste-venner"-grupper, der først begynder at danne par med lederne af grupper af det andet køn GRAY (2002). En række antropologiske studier i oprindelige samfund viser i øvrigt også det samme mønster: De socialt og kulturelt succesrige får først og/eller flest kærester CRONK (1999). Holder disse undersøgelser, viser de at man skal kravle mod toppen af vennernes hierarki, før man for alvor får muligheder hos det andet køn. Om det også er tilfældet i dagens Danmark er et godt spørgsmål. F.eks. har nutidens danske unge et betydeligt friere liv med fester og drikkeri. Men det er ikke undersøgt om det rent faktisk ændrer pardannelsen hos de unge. Hvis unge stadig finder deres kæreste, som de udenlandske studier antyder, er sagen mere, at unge får den kæreste de kan få for de andre unge, frem for den kæreste de ønsker sig.

6

Det sædvanlige mønster, at mænd typisk ønsker sig kærester, der er yngre end dem selv, vender ganske enkelt om blandt de yngre drenge.

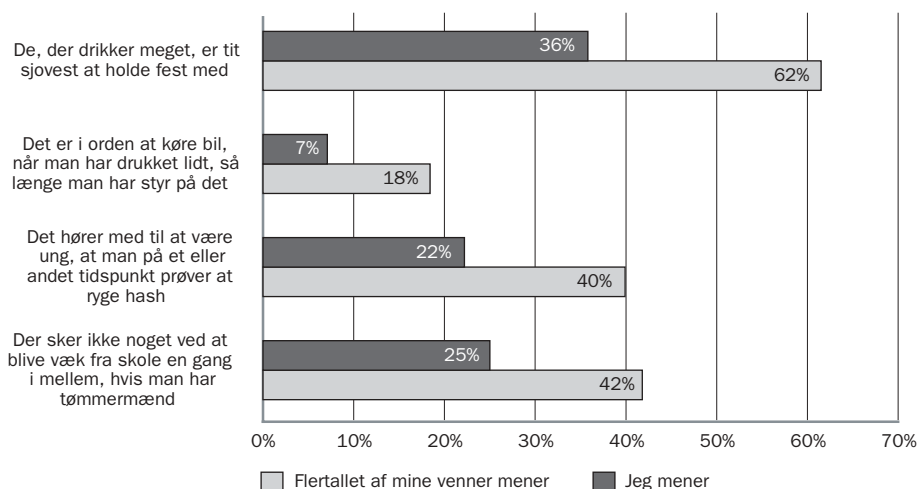
At unges parforhold er anderledes end voksnes antydes også af, at når det gælder tilfredshed med tilværelsen, så gør det *ingen* forskel, om de unge har en fast kæreste eller er single. Også det er overraskende. I den internationale lykkeforskning er sammenhængen mellem at være i et parforhold og føle sig lykkelig nemlig meget robust og veldokumenteret GUNDELACH (2004). Denne sammenhæng - der er specielt dokumenteret for danskere - går i øvrigt ikke ud på, at man bliver lykkelig af at blive gift, men at det er de lykkelige, der bliver gift og de knapt så lykkelige, der forbliver single. Forskellen til de voksnes tætte relation mellem livskvalitet og parforhold kunne tyde på, at unges parforhold ikke betyder helt så meget for den unge, som forhold betyder for den ældre del af befolkningen.

2. Alle de andre gør det – unges holdninger til risikoadfærd

Alle de andre gør det! - Hvad enten det drejer sig om tøjsmag, politiske holdninger eller risikoadfærd, er de fleste mennesker temmelig konforme. Den umiddelbare omverdens accept er væsentlig. Det gælder især for unge, der i takt med ungdommen hastigt frigør sig fra forældrenes autoritet og underlægger sig vennernes. Risikoadfærd handler også om at gøre, hvad omverdenen forventer af en.

I spørgeskemaet har vi spurgt til unges holdninger til en række udsagn, der har med risikoadfærd at gøre. Vi har samtidig spurgt til, hvordan de vurderer *flertallet af deres* venners holdninger til samme udsagn. Fordelingerne er gengivet i nedenstående skema:

M/M | Vennerne er altid vildere end mig

Figur 4: De unge er systematisk mere strikse i deres vurdering af risikoadfærd, end de selv forestiller sig, flertallet af deres venner vil være det. Især er forskellen stor ved spritkørsel. Figuren af baseret på spørgsmålene: "Nedenfor er der nogle meninger, som man kan høre hos en del unge. Hvor enig eller uenig er du selv i de meninger, der nævnes" og "Hvordan tror du flertallet af dine venner ser på de samme meninger." N=846.

Kilde: Huset Mandag Morgen og Zapera A/S

Det er meget karakteristisk, at de unge systematisk vurderer, at deres venner er langt mere tolerante overfor de forskellige typer af risikoadfærd, end de selv er. Kun en ud af fire unge er enige i udsagnet om at "der sker ikke noget ved at blive væk fra skole en gang i mellem hvis man har tømmermænd", men til gengæld vurderer 42 pct., at deres venner er enige i påstanden. De unge vurderer også, at deres venners forventninger til, at unge ryger hash, er markant højere end deres egne. Tilsvarende angiver de også, at deres venner i langt højere grad er tolerante overfor spritkørsel, end de selv er.

De unge overvurderer altså konsekvent i hvilken grad deres venner *tolererer, forventer og forholder sig positivt* til risikoadfærd. Og de unge vil i høj grad gerne være som andre unge. Spændet mellem de unges synspunkter og vurderingerne af vennernes synspunkter kan fremprovokere risikoadfærd. De unge drikker sig lidt mere fulde end de egentligt har lyst til – ”for de andre mener jo, at de fulde er sjovest at holde fest med”. Selvom lysten til at eksperimentere med hash er begrænset prøver de unge alligevel at ryge hash – ”for det hører jo med til at være ung”. Tilsvarende kan fristelsen til at køre fuld hjem på fire hjul eller forsømme i skolen for at pleje tømmermændene være svær at ignorere, fordi vennekredsen opleves som *mere accepterende og mere tolerante* overfor spritkørsel og pjæk end den egentligt er. De sociale overdrivelser i forhold til vennekredsens frisind betyder samtidig, at de unge undervurderer den egentlige moralske fordømmelse som kammeraterne tillægger risikoadfærd, som spritkørsel.

En ting er kammeraterne noget andet er kæresterne. Som nævnt viser ungdomsundersøgelsen, at spritkørsel er et af de største turn-offs når det gælder unges partnervalg. Specielt piger, men også drenge er meget hurtige til at sige fra hvis en potentiel kæreste kaster sig ud i spritkørsel. Spørgsmålet er om forebyggelsen kan udvikles med kampanjer, der inddrager de unges egne holdninger til en række risikoadfærdsformer? Det er bemærkelsesværdigt, at det tilsyneladende ikke er nogle bestemte grupper, der falder for - eller modstår - denne tendens til sociale overdrivelse og flertalsmisforståelser⁷. De to køn er lige gode - eller dårlige - om det. Der er heller ikke nævneværdig forskel i aldersfordelingen - de yngre og de ældre unge overdriver lige meget. Flere erfaringer reducerer tilsyneladende ikke overdrivelsen.

Det er også undersøgt, om de unge, der er mest tolerante overfor risikoadfærd, forestiller sig, at de er mere enige med deres venner. Men også disse risikotolerante unge overdriver deres venners tolerance. Den sociale overdrivelse er altså en tilsyneladende meget hyppig og konstant faktor.

I forebyggelsesarbejdet er der en voksende opmærksomhed på betydningen af de unges venner, kammerater, sociale netværk eller ”peers”, som de kaldes i den engelsktalende verden. Utallige undersøgelser af unges personlighed, adfærd - herunder misbrug, skole-resultater osv. - når frem til, at familieforhold (som uddannelse, socialgruppe, opdragelsesstil osv.) og gener *tilsammen* højst kan forklare i omegnen af halvdelen af den variation, man finder blandt *normale* unge inden for en given kultur⁸. Hvis børn og unge udsættes for regulær vanrøgt, så stiger betydningen af familiefaktorer desværre betydeligt PINKER (2002), HARRIS (1998), PLOMIN ET AL. (2001).

Men for langt de fleste unge danner den sociale og den genetiske arv langt fra basis for en uafvendelig udviklingsproces. Hvad der så påvirker de unges adfærd er faktisk noget af et mysterium for forskerne, der arbejder på at måle disse spørgsmål systematisk. Vennekredsen er en oplagt kandidat. F.eks. taler unge meget sjældent deres modersmål, de taler

7 Ringsted-undersøgelsen dokumenterer, at overdrivelsen vokser med den sociale og geografiske afstand. Der er således næsten ingen grænser for, hvor vildt de unge i Ringsted forestiller sig, de unge i København opfører sig BALVIG ET AL. (2005).

8 Den samme forskning påviser også, at efterhånden som man bliver ældre, kommer man i højere og højere grad til at ligne ens forældre. Det er faktisk mens man er ung, at den sociale og genetiske arv samlet set er mindst. I øvrigt viser forskningen også, at det at leve som ung i den samme familie kun i meget ringe grad gør de unge ens. Adoptivbørn og biologiske børn bliver f.eks. kun i ringe grad ens. I det omfang normale familiers opdragelse påvirker unge, så sker det på en meget usystematisk måde. Endelig er der ret solid dokumentation for, at forskelle i opdragelsesstil, konflikter med forældrene osv. i betydeligt omfang skyldes, at børn er forskellige PINKER (2002).

næsten altid deres venners sprog⁹. En undersøgelse i Frederiksborg amt påviste, at unges rygning er mere påvirket af antallet af andre rygere i deres skoleklasse (en groft mål for deres vennekreds) end af alle andre baggrundsfaktorer tilsammen SKOV NIELSEN (1998). På en række områder udgør vennerne en "stamme" med egne ritualer og regler.

Det er en klassisk iagttagelse indenfor socialpsykologien, at langt de fleste mennesker er ekstremt påvirkelige overfor gruppepres. Det gælder både mænd og kvinder, unge og gamle osv. Det er de mest utrolige ting, folk i eksperimenter er blevet lokket til at mene eller gøre, alene fordi forsøgspersonen fik det indtryk, at alle de andre i rummet var enige om noget bestemt. Men forsøgene viser også, at den uden sammenligning bedste måde at bryde konformiteten på er, hvis der blot er en enkelt dissident, der siger, at man er uenig i det, som bliver foreslået.

Men selv om vennerne givet spiller en stor rolle, så er det ikke givet, at de trækker unge i én bestemt retning. Også deres indflydelse er derfor meget svær at måle systematisk. F.eks. har alle grupper af unge en vis fordeling af roller indbyrdes. Nogen er mere ledere end andre, nogle giver den som klovn, andre tager netop chancer for at imponere de andre, mens andre kan bidrage med hygge osv. Måske kan denne proces ende med, at unge i den samme gruppe ender med at blive forskellige.

Men tilsammen peger forekomsten af social overdrivelse, forskellen mellem venners og potentielle kæresters ønsker og erfaringerne med brud af konformitet på et oplagt område for forebyggelse.

En række af de forebyggelsesprojekter, der har søgt at sætte ind overfor den unges forståelse af sig selv overfor sine venner, har da også haft en pæn og veldokumenteret succes. Ringsted-projektet har påvist, at forbløffende mange former for risikoadfærd blandt unge reduceres, hvis de unge får målt deres sociale overdrivelse og efterfølgende grundigt og under supervision diskuterer deres sociale overdrivelse alene af andre unges rygning. Alene opmærksomheden på sociale overdrivelser har altså tilsyneladende en effekt BALVIG ET AL. (2005). En meget stor sammenfatning af forebyggelse af unges rygning gennem mediekampagner viser, at de succesrige kampagner benyttede sig af såkaldt "social learning theory" - altså hvordan unge påvirker hinanden til at begynde at ryge SOWDEN ET AL. (1998) Nordjyllands amt har prøvet at satse på forskellen mellem pigers og drenges indstilling til drenges spritkørsel med deres skytsengel-projekt. Selv om projektet ikke er evalueret på en kontrolleret måde, så tyder resultaterne på, at der er effekt NORDJYLLANDS AMT (2005). Her er et oplagt felt for videreudvikling.

Omvendt har tilsvarende projekter, der benytter sig af moralske appeller, oplysning om farer osv., typisk ikke haft effekter - eller endog i nogen tilfælde negative effekter. Det farlige og - hos voksne - uønskede kan virke tiltrækkende for unge.

9

Man opdager selvfølgelig først denne effekt, når der er forskel på forældrenes sprog og vennernes sprog.

3. Unge er bekymrede - men ikke over risiko

Når bankkontoen går i minus, vennerne forsvinder og forældrene er en kilde til konflikt, bliver unge bekymrede og det i et omfang, der går markant ud over deres generelle tilfredshed med tilværelsen. Omvendt synes unge danskere at tage samfundets bekymringer om europamesterskabet i druk i bogstaveligt talt stiv arm. Heller ikke eksperimenteren med stoffer fremtvinger panderynker hos de unge. Til gengæld har kravene om succes i uddannelsessystemet og tilknytning til arbejdsmarkedet vundet indpas i de unges bekymringer.

Ungdomsundersøgelsen belyser også de unges bekymringer. Bekymringer er ikke nødvendigvis det samme som, at man er bange, utryg eller ligger søvnløs. For de fleste er det formentlig lettere at erklære sig bekymret. Alle spørgsmålene er stillet, så de drejer sig om den unges egen situation og ikke f.eks. abstrakt politisk bekymring over kriminalitet eller miljøspørgsmål¹⁰.

De unges bekymringer har vi samlet under tre overskrifter - *personlige bekymringer, bekymringer om fremtiden og bekymringer om risici*.

Personlige bekymringer kortlægges med spørgsmål om følgende forhold:

- at jeg ikke har en kæreste
- at jeg er for tyk
- at der bliver sladret om mig
- at jeg har konflikter med mine forældre
- at mine venner har store problemer
- at jeg nogen gange er alene uden at ønske det
- at jeg mangler penge

Der spørges til **fremtidsbekymringer** med spørgsmål om følgende forhold:

- at jeg ender uden en uddannelse
- at jeg får dårlige karakterer
- at jeg ender som arbejdsløs

Bekymringer om **risikoadfærd** kortlægges vha. følgende spørgsmål:

- at jeg eksperimenterer med stoffer
- at jeg ryger for meget
- at jeg drikker for meget
- at jeg kan blive overfaldet eller slået

10

Det er en næsten klassisk fejlslutning at tolke undersøgelser, hvor hovedparten af den voksne befolkning erklærer sig *bekymrede* over kriminalitet, i den retning, at de også er personligt utrygge eller bange. Det er langtfra tilfældet. Det er en betydeligt mindre del af den voksne befolkning, der personligt er utrygge over kriminalitet. Og hvis de i øvrigt er utrygge, så har det kun relativt lidt eller ingen effekt på deres livskvalitet. Det skyldes formentlig, at der findes løsninger på denne form for utryghed, nemlig at blive inden døren. Huset Mandag Morgen og Trygfonden (2004) og Irving (intet år).

Besvarelsene er så koblet til de unges erklærede livskvalitet¹¹. På den måde afdækker man, hvilke af bekymringerne der er alvorlige og hvilke, der er mindre alvorlige. Hovedresultaterne fremgår af figur 5.

M/M | Bekymrede unge

		Påvirkning af tilfredshed med tilværelsen
Personlige bekymringer		
At jeg er for tyk	32%	☹☹☹
At mangle penge	42%	☹☹☹
At jeg nogen gange er alene uden at ønske det	34%	☹☹☹
At mine venner har store problemer	48%	☹☹
At jeg har konflikter med mine forældre	29%	☹☹☹
At der bliver sladret om mig	27%	☹☹☹
At jeg ikke har en kæreste	33%	☹☹☹
Dårligt helbred	13%	☹☹☹
Fremtidsbekymringer		
At få dårlige karakterer	42%	☹☹☹
At jeg ender som arbejdsløs	22%	☹☹
At jeg ender uden en uddannelse	25%	☹☹☹
Bekymringer om risikoadfærd		
At blive slået eller overfaldet	22%	☹☹
At jeg drikker for meget	9%	Ingen signifikant effekt på livskvalitet
At jeg ryger for meget	10%	☹
At jeg eksperimenterer med stoffer	5%	☹

Figur 5: Danske unge har mange bekymringer, og ganske mange af dem har væsentlig effekt i form af lavere livskvalitet. De er personlige bekymringer og fremtidsbekymringer, der både er udbredte og alvorlige - omvendt er risikoadfærd ikke noget der bekymrer ret mange, og som heller ikke har stor effekt på livskvaliteten. Det er især bemærkelsesværdigt, at drikkeri, der er langt den mest udbredte form for risikoadfærd, bekymrer så få så lidt.

Note: Tabellen angiver procentandelen, der erklærer sig i høj grad eller i nogen grad bekymrede over det nævnte spørgsmål. Skala, der afspejler tab af livskvalitet har følgende form: ☹☹☹ 1,0 - 1,5 point lavere tilfredshed med tilværelsen, ☹☹ = 0,5 - 1,0 point lavere tilfredshed med tilværelsen og ☹ er 0,0 - 0,5 point lavere tilfredshed med tilværelsen på en ti punkt skala, hvis man tilhører den mest bekymrede i forhold til den slet ikke bekymrede gruppe. En test med rangkorrelationer giver stort set identisk resultat. Figuren er baseret på spørgsmålet - Hvis du tænker tilbage på det sidste år, hvor bekymret har du så været over følgende ting? Bemærk at spørgsmålet om sundhed lyder: Hvordan synes du dit helbred er alt i alt? Fremragende, Vældig godt, Godt, Mindre godt, Dårligt, Ved ikke. Andelen af Mindre godt og dårligt er vist, N=846.

Kilde: Huset Mandag Morgen og ZaperA A/S

Risikobekymringer

Især når det gælder drikkeri, deler de unge ikke samfundets bekymringer over unges alkoholforbrug. Under en ud af ti unge bekymrer sig i høj eller nogen grad over deres drikkeri. Det tal skal ses i sammenhæng med, at mere end en ud af fire har være fuld tre eller flere gange indenfor den sidste måned. Den manglende bekymring i forhold til alkoholforbrug er slående. De unges drukkultur er nemlig ikke så uskyldig, som de fleste unge formentlig forestiller sig. Eksempelvis rapporterer Institut for Folkesundhed, at gruppen af 15-19

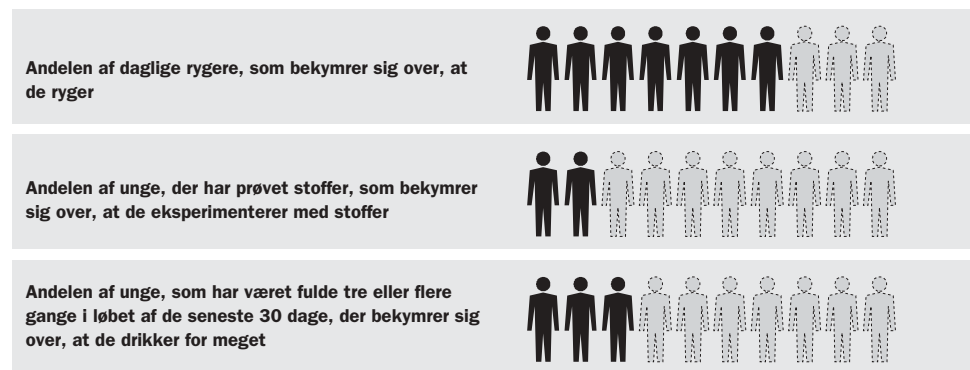
11

Spørgsmålet om livskvalitet ligger i begyndelsen af skemaet og bekymringerne kommer til sidst. På den måde er det forsøgt at undgå en afsmitning.

årige drenge er den gruppe, der hyppigst drikker sig så fulde, at de ender på hospitalet med akut alkoholforgiftning. Og de jævnaldrende piger er også ganske godt med. Således måtte 1500 unge i 2003 sendes til udpumpning efter overdrevent drikkeri efter en aften i festligt lag SUNDHEDSSTYRELSEN (2004). Bekymring over rygning og eksperimenteren med stoffer rører kun mellem en ud af ti og en ud af 20 unge. Det er ganske lave tal, men de skal også ses på baggrund af, at kun en ud af fire oplyser overhovedet at have prøvet hash, en ud af ti oplyser at ryge dagligt, og kun ca. en ud af 15 har prøvet hårdere stoffer.

Hvis man skiller ”storforbrugerne” af stimulanser ud, så har de markant forhøjede bekymringer:

M/12 | Bekymrede rygere og ubekymrede fulde

Figur 6: Syv ud af ti unge rygere er bekymrede over deres rygning, mod kun tre ud af ti, der drikker tæt. Figuren fremkommer ved at se på andelen af unge, der i høj eller nogen grad, bekymrer sig over risikoadfærd blandt de unge som har erfaringer med den pågældende risikoadfærd.

Kilde: Huset Mandag Morgen og Zapera A/S

Der er væsentlige forskelle mellem unge som har prøvet stoffer, unge som ryger og unge som drikker. Rygerne er i høj grad bekymrede - hvilket stemmer overens med, at denne gruppe faktisk også ofte prøver at stoppe og indskrænke deres forbrug. Måske er der her en gruppe, som de offentlige rygekampanjer har berørt men ikke fået til at stoppe endnu.

Når det gælder unge, der har prøvet stoffer, er stemningen hos langt de fleste aldeles afslappet. Spørgsmålet åbner også for, at det blot kan have været et enkelt forsøg. Men også blandt de mere drikfældige er omfanget af bekymringer til at overse. Samtidigt er det dog ganske bemærkelsesværdigt, at selv blandt de mest bekymrede er bekymringens indvirkning på livskvaliteten ganske lille.

Faren for at blive slået eller overfaldet udgør faktisk den mest udbredte bekymring blandt danske unge, når det gælder klassiske risikoproblemstillinger. Hver femte ung er i høj eller nogen grad bekymret over fysisk vold. Samtidigt er det en bekymring, der har et pænt gennemslag på livskvaliteten. Tallene indikerer, at der er et temmelig højt og helt reelt utryghedsniveau over vold blandt unge. Der er desuden en stærk tendens til, at unge, der slår andre, også selv får bank. Blandt dem, der har slået andre, er det tre ud af fem, der selv har fået bank. Blandt dem, der ikke har slået andre, er det ”kun” en ud af 12, der har fået bank.

Fremtidsbekymringer

Frygten for at klare sig i dårligt skolen, ende uden uddannelse eller bliver arbejdsløs bekymrer mange unge. Og det er en bekymring, der nager og trækker ned i livskvaliteten. Især er der pres på med hensyn til at få gode karakterer - et interessant memento til den store offentlige debat om ligestilling og dårlig arbejdsdisciplin blandt især folkeskoleelever. Eksaminer og karakterer er ikke kun et ydre krav fra samfundets side. Gode karakterer er også noget, som kønnene lægger seriøs vægt på hos hinanden.

Det er især pigerne, der er bekymrede over dårlige karakterer. Her er det hver anden, der i høj eller nogen grad er bekymret. Det er ikke til at sige, om bekymringerne er overdrevne eller netop virker ansporende. I hvert fald klarer piger sig karaktermæssigt bedre end drenge både i folkeskolen og i gymnasiet HARRILD (2005). Noget tilsvarende gælder i forhold til bekymringer om at ende uden en uddannelse. Det er en bekymring, som 27,2 pct. af pigerne og 23,5 pct. af drengene deler. Også her kan kønsforskellen overraske. I en undersøgelse fra 2001 dokumenterer Undervisningsministeriet UNDERVISNINGSMINISTERIET (2001) at 80 pct. af pigerne afslutter en erhvervskompetencegivende uddannelse mod kun 74 pct. af drengene. I forhold til arbejdsløshed er det hver femte ung, som er bekymret. Igen er pigerne signifikant mere bekymrede end drengene.

De udbredte bekymringer i forhold præstationer i uddannelsesinstitutioner og manglende fremtidig tilknytning til arbejdsmarkedet tyder på en høj grad af fremtidsorientering blandt de unge. Nutidens piger er altså samlet stærkt optagne af at skaffe sig både uddannelse og arbejde. Diskussionen om restgruppen finder knap så megen genklang blandt drenge.

Personlige bekymringer

Selvom de fremtidsorienterede bekymringer har vundet indpas i de unges bekymringer, er det under temaet *personlige bekymringer*, man finder de mest udbredte. Samtidig har disse bekymringer stort set alle en betydelig sammenhæng med livskvalitet.

Den mest udbredte bekymring - og samtidig den, der har en lidt lavere effekt på livskvalitet - er bekymring på vegne af ens venner. Hver anden ung svarer, at de bekymrer sig i høj eller nogen grad over, at deres *venner har store problemer*. Blandt pigerne er det endda seks ud af ti, som bekymrer sig på vennernes vegne. Ikke overraskende hænger også unges bekymringer i høj grad sammen med deres venners ditto. Lige så vel som vennerne kan have en ganske problematisk indflydelse på hinanden, så har de også en mægtig omsorg for hinanden og supplerer hinandens familier.

Muligvis - undersøgelsen kan ikke nærmere afdække dette - afspejler den høje bekymring over vennerne, at den unge overvurderer deres problemer på linie med, at man også overvurderer vennernes drikkeri, rygning og indstilling til risiko.

Mere prosaiske og mindre altruistiske elementer spiller imidlertid også en meget væsentlig rolle for de unges bekymringer *nemlig penge*. Fire ud af ti unge bekymrer sig om at mangle penge. Når man alene ser på pigerne, er det halvdelen, som bekymrer sig om

pengemangel. Pengemangel går også hårdt ud over livskvaliteten - et resultat, der også genfindes hos voksne danskere. Over halvdelen af de unge i undersøgelsen har mere end 1.000 kr. til sig selv hver måned. Og interessant nok er sammenhængen mellem, hvor mange penge de unge har til sig selv og deres bekymring over at mangle penge, kun *ganske* svag. Der er åbenbart en enestående evne til at bruge til grænsen og måske lidt over.

Helbredet er også særdeles vigtigt for de unge. For den lille gruppe, der vurderer, at deres helbred alt i alt er mindre godt eller ligefrem dårligt, er indvirkningen på livskvaliteten særdeles markant.

Sociale relationer - eller mangel på / ringe kvalitet af samme - er også en markant kilde til bekymring. Sladder og konflikter med forældrene er relativt udbredte og ganske pinefulde. Hver tredje ung bekymrer sig over *"at jeg nogen gange er alene uden at ønske det"*. Frygten for ensomheden har størst tag i pigerne, hvor mere end otte ud af tyve bekymrer sig, mens det kun er fem ud af tyve drenge, der har den samme bekymring. Til gengæld bekymrer drengene sig mere over manglende kærester. Det er ikke så overraskende, for i undersøgelsen er det 35 pct. af pigerne, der angiver at have en fast kæreste, mens det kun er 25 pct. af drengene¹². Når det gælder bekymringer over konflikter med forældrene, er billedet det samme. Pigerne bekymrer sig mere end drengene. Hver tredje pige bekræfter således, at *konflikter med mine forældre* er noget, der bekymrer i høj eller nogen grad, mens det er lidt under hver fjerde af drengene, som deler denne bekymring.

Den største forskel på piger og drenge hvad angår bekymringer, finder man i forhold til spørgsmålet, om man er bekymret for at være for tyk. Hver tredje ung bekræfter, at vægten er en kilde til bekymring. Dette dækker imidlertid over, at det er hver anden pige men blot hver sjette dreng, som deler denne bekymring. I praksis svarer andelen af bekymrede drenge ret præcist til andelen af let til svært overvægtige. Pigenes bekymring er omvendt milevidt fra de faktiske kilo. Næsten tre ud af fire piger, der bekymrer sig over vægten, må have faktisk kropsvægt tæt på eller under normalen.¹³ Selvom pigernes bekymringer langt fra harmonerer med deres faktiske vægt kan bekymringerne have andre grunde. Et omfattende amerikansk forløbsstudie viser en negativ sammenhæng mellem kvinders BMI og en række socioøkonomiske faktorer. For hvert kilo en ung kvinde bliver tungere, så falder hendes senere familieindkomst med 1 pct. Hendes senere jobprestige og chancen for at blive gift falder også, ligesom hendes eventuelle ægtemands indkomst og jobprestige også vil være lavere. Det er tankevækkende, at studiet ikke kan påvise en tilsvarende sammenhæng for mænd. Om sammenhængene også findes i Danmark, hvor f.eks. løndannelsen er knapt så individuel er et åbent spørgsmål. CONLEY ET AL. (2005)

Hænger bekymringerne sammen?

Der er gennemført en såkaldt faktor-analyse af de unges bekymringer. Analysen viser, at der er tre pakker af bekymringer blandt de unge:

12 Forskellen kan næppe skyldes andet, end at piger ønsker drenge, som er lidt ældre end dem selv.

13 I Kræftens Bekæmpelses MULD rapport for 2002 anslås det, at 17 pct. af drengene og 14 pct. af pigerne i alderen 16-20 år er overvægtige eller svært overvægtige, dvs. har en BMI-værdi på over 25 eller over 30 NIELSEN ET AL. (2004).

Generel bekymring. Der er simpelthen nogle unge, der på alle områder er mere bekymrede end andre. Det kan afspejle brede og sammensatte problemer eller det modsatte; så store ressourcer at nogle unge bare ikke er nævneværdigt bekymret over noget som helst. En så bred bekymring kan også skyldes kraftige stemningssving.

Druk, røg og stoffer: Hos nogle få unge er der en klar tendens til, at hvis de er bekymrede over deres rygning, så er de også bekymrede for drikkeri og eksperimenteren med stoffer. Det er særdeles bemærkelsesværdigt, at denne pakke af bekymring er forbundet med en *mindre* bekymring for fremtiden, for sladder, for at være alene osv. De unge, der er bekymrede over rusmidler, har altså tilsyneladende en meget specifik bekymring, hvor bredere argumenter om fremtiden ikke spiller nogen rolle.

Mangler kæreste og er for tit alene. Endelig er der en gruppe af unge, der er rigtigt kede af at mangle en kæreste og ofte være alene, uden at de ønsker det. At det er social isolation, der er problemet, understreges også indirekte af, at disse unge i markant mindre grad frygter at blive udsat for vold fra andre. De er også mindre bekymrede end andre over fremtiden eller for ikke at få en uddannelse.

4. Unges positive tryghed

En ting er den konventionelle risikoadfærd - druk, fart og vold. Noget andet er imidlertid slet ikke at turde tage de rigtige chancer og risici, f.eks. tage ansvar for andre unge, rejse udenlands i længere tid eller få fuldført de projekter, man har sat sig for. De stille og forsigtige unge bør ikke blive målet for risikoforebyggelse blandt unge. Ungdomsundersøgelsen forsøger også at beskrive unges vilje og evner til at turde tage relevante chancer; deres positive tryghed.

Begrebet positiv tryghed består i undersøgelsen af fire dimensioner: Selvtillid, handlekraft, forandringsvilje og tillid.

De fire temaer er operationaliseret ved en række spørgsmål:

Selvtillid:

- Jeg har let ved at få nye venner
- Hvis jeg møder en anden, som jeg synes er tiltrækkende, så prøver jeg at få kontakt, også selv om jeg kan risikere at blive afvist
- Jeg kan godt lide at prøve nye ting, også selvom jeg dummer mig i starten

Handlekraft:

- Det jeg sætter mig for, fuldfører jeg som regel også
- Jeg har eller har haft ansvaret for ungdomsaktiviteter, f.eks. som spejderleder, i sport eller lignende
- Det er tit mig, der tager initiativet, når der skal ske noget for mig og mine venner
- Jeg har rejst længere ture, uden at der var voksne med

Tillid

- De fleste mennesker er til at stole på

Forandringsvilje

- Jeg håber på at komme til at arbejde eller studere i udlandet i en længere periode
- Det er rart med faste rammer i hverdagen, så man har noget at holde sig til
- Jeg siger som regel fra, når jeg oplever noget uretfærdigt, også selvom det kan give problemer

Der er en stærk tendens i undersøgelser af og diskussioner om unge at fokusere på risikoadfærd: Bare de unge dog ville tage nogle færre dumme risici med sig selv og deres kammerater. Dermed kan man indirekte skabe et billede af den ideelle unge som noget af et stille dydsmønster, der holder sig inden døre og artigt tilpasser sig. Det er hverken et muligt eller ønskværdigt ideal. Ungdommen er en livsfase, hvor det er vigtigt at gøre sig nogle erfaringer - også nogle dårlige erfaringer. Der er mange år og kræfter til at komme igen og til at udnytte den indvundne indsigt.

Tryghed blandt unge bør derfor ikke handle alene om at reducere risikofaktorer, men - i måske højere grad - om at få unge til at turde tage og håndtere de *rigtige* risici¹⁴. Deraf navnet positiv tryghed Huset Mandag Morgen og Trygfonden (2004).

Nogle ønskværdige former for risiko for unge er bl.a.:

- At turde gøre noget nyt, f.eks. at rejse, slippe for tætte relationer til forældre, stå på egne ben
- At turde sige sin mening, også selv om den ikke er populær blandt de mennesker, der betyder noget for en
- At turde tage et initiativ, påtage sig et ansvar og få løst problemer

Samtidig er disse former for handlekraft, forandringsvilje og risikovilje tæt knyttet til selvtillid og til tillid til andre mennesker.

Ungdomsundersøgelsen har udspurgt de unge om deres selvtillid, tillid til andre, handlekraft og forandringsvilje. I praksis ville det selvfølgelig være bedst at se på, hvad de unge *gør* i praksis - ikke på, hvad de siger.

Analysen tegner et overordnet billede af ungdommen som i betydelig grad præget af positiv tryghed.

Handlekraften er høj. De unge mener virkeligt, at de gennemfører det, de sætter sig for. Der er også mange, der har rejst længere ture uden voksne. Det er noget færre, men stadig hen ved en tredjedel, som har haft ansvaret for ungdomsaktiviteter på et eller andet tidspunkt. Ca. halvdelen er også enige i, at de tager initiativer overfor vennerne.

Forandringsviljen er også høj. De unge er med på at sige fra og med på f.eks. et ønske om at rejse til udlandet i længere tid for at læse eller arbejde. Men samtidig efterspørger de unge også faste rammer i hverdagen. Det sidste skal dog næppe fortolkes entydigt i retning af, at de unge er nervøse over for forandringer. Faste rammer i hverdagen kan for nogen måske også være et afsæt for at prøve flere ting.

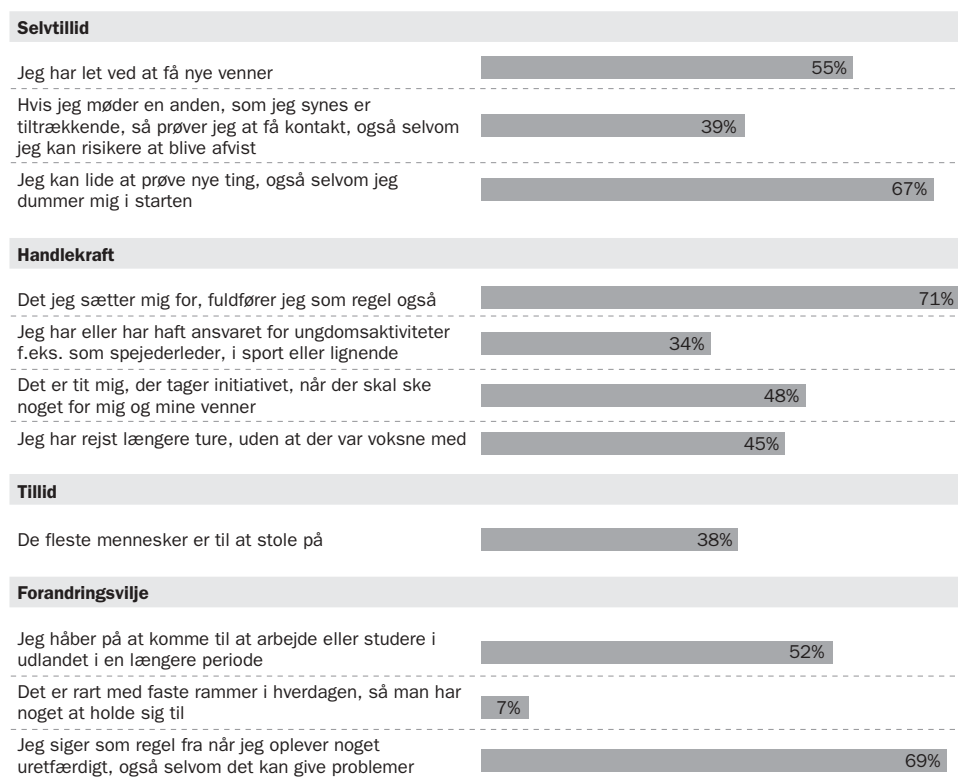
Selvtilliden er mere broget. Den er høj overfor nye ting, relativt høj overfor vennerne, mens det at kontakte en tiltrækkende person (underforstået en potentiel kæreste) straks er noget meget mere usikkert.

De unge har derimod en forbløffende lav tillid til andre mennesker sammenlignet med ældre danskere. Kun ca. 38 pct. af de unge er helt eller delvist enige i at "*de fleste mennesker er til at stole på*" mod hele 72 pct. af de voksne danskere¹⁵. Det kan skyldes, at unge, når det kommer til stykket, befinder sig nederst i mange hierarkier og er udsat for et vist mål af vilkårlighed f.eks. i forbindelse med eksaminer. Unge befinder sig desuden ofte i mere midlertidige og sammenbragte miljøer, hvor hensynet til ens fremtidige ry som ærlig måske kan spille en mindre rolle.

14 Det er selvfølgelig en meget generel formulering. I praksis skal de forskellige risikofaktorer vurderes forskelligt. Rygning er det f.eks. svært at sige noget positivt om, mens fart og alkohol vitterligt kan spille en positiv eller i det mindste spændende rolle i mange sammenhænge.

15 Målt med identisk spørgsmål i samtidig undersøgelse.

M/M | Positiv tryghed blandt danske unge

Figur 7: Den positive tryghed har det godt hos danske unge. Danske unge har - når de selv skal sige det - mod på forandringer, tør handle og har selvtilliden i ret god orden. Kun tilliden til andre er betydeligt lavere end hos voksne danskere. Figuren viser andelen som svarer "helt enig" eller "enig". Ved udsagnet "Det er rart med faste rammer i hverdagen, så man har noget at holde sig til" er skalaen vendt om således at det er andelen af helt uenig og uenig svar der vises. N=846

Kilde: Huset Mandag Morgen og Zapera A/S

På den baggrund er spørgsmålene om positiv tryghed lagt sammen i en samlet, positiv tryghedsskala. Skalaen viser en svag tendens til vækst med alderen. Jo ældre, jo mere positivt tryk. Der er ikke nogen forskel på drenge og pigers positive tryghed. Den afspejler altså hverken særlige maskuline eller feminine træk. Det interessante er så, om høj positiv tryghed samtidig får unge til at være mere risikotagende på de rigtigt risikable risikoadfærdsformer, som undersøgelsen spørger til.

Hvis man i analysen tager højde for alder, så har positiv tryghed ingen indflydelse på langt de fleste risikofaktorer. Faktisk er der kun den sammenhæng, at unge, der har høj positiv tryghed, også drikker mere end andre unge og i øvrigt også kører mere fuld på cykel eller knallert. Dette resultat er ikke så overraskende. Andre analyser viser, at netop drikkeri blandt unge faktisk er mest udbredt blandt de bedst fungerende unge, og at netop disse unge typisk drikker på en måde, der viser, at de trods alt har en slags overordnet kontrol over deres liv. Det kan de netop dokumentere ved at drikke meget og samtidigt klare sig godt BALVIG ET AL. (2005).

Der er desuden gennemført en såkaldt faktoranalyse af disse spørgsmål samt et spørgsmål om, hvorvidt man i skolen hører eller hørte til den dygtigste halvdel. En sådan analy-

se prøver at kortlægge, om unges positive erfaringer kommer i ”klumper” eller ”pakker”, hvor flere forskellige bekymringer følges ad eller måske netop ikke følges med andre¹⁶. Analysen afslører, at der primært er to ”bakker” af positiv trykthed:

Nogle unge er generelt mere positivt trykke end andre. Faktoranalysen viser, at for rigtig mange unge hænger alle positiv-trykthedsspørgsmålene sammen bortset fra spørgsmålet om faste rammer og delvist spørgsmålet om tillid til andre. Har man mere mod på at prøve nye ting, så har man også prøvet at tage ansvaret for andre og er ikke så nervøs for at kontakte andre. Der er simpelthen nogle unge, der er mere positivt trykke end andre¹⁷.

Andre unge er fagligt selvtilidsfulde og ansvarlige men isolerede og forsigtige. Faktoranalysen viser også, at der er en anden og noget mindre gruppe fagligt stærke unge, som i høj grad også har taget ansvar for ungdomsaktiviteter og ønsker at rejse til udlandet, men som ikke har let ved at få nye venner, og som holder sig tilbage med at sige deres mening osv.

Denne analyse afslører altså, at for nogle unge hænger de forskellige elementer eller dimensioner i positiv trykthed ikke sammen.

Undersøgelsen viser også, at ligesom det kan være ubehageligt at tage risici, så er det også slemt at mangle mod og handlekraft. Den gruppe af unge, der ligger i den laveste tredjedel med hensyn til positiv trykthed, har en markant lavere livskvalitet, faktisk et helt point på to-point-skalaen. Også de unge, der klart opfatter sig som ”stille dreng/pige” ligger markant lavere end andre unge i livskvalitet.

Hvad der umiddelbart fremstår som en risikoforebyggelsesucces dækker altså over en gruppe af unge, som ikke tager risici, især ikke de *rigtige risici*. Unge med lav positiv trykthed tager ikke de chancer, som tilværelsen byder dem. De er for forsigtige. Manglende mod og handlekraft forhindrer de unge i at prøve sig selv af og indhente værdifulde erfaringer.

I øvrigt kan undersøgelsen ikke finde sammenhænge, der tyder på, at unge med lav positiv trykthed kompenserer ved at kaste sig ud i nogle af klassiske former for risikoadfærd.

Spørgsmålet er, hvordan man kan skabe en indsats for de unge, der har brug for et skud positiv trykthed. Om der er positive effekter for stille unge af indsatser, hvor de unge prøver risici af, er et åbent spørgsmål. Rådgivning og frivilligt arbejde er formentlig mere relevante steder at begynde¹⁸.

16 Det skal understreges, at de formelle krav til at gennemføre en faktoranalyse ikke er helt overholdt i materialet. Skalaen, som de unge har svaret på, er ikke en regulær talskala men nogle kategorier.

17 De to spørgsmål falder så meget ved siden af de andre, at de simpelthen udgør faktorer helt for sig selv i faktoranalysen.

18 Men også steder, hvor man skal tænke sig grundigt om. Området er præget af mange dårligt underbyggede modeidéer. Mangel på selvværd er f.eks. blevet en universel forklaring på mange dårligdomme. Bare man kan øge selvværdet, så er der en masse problemer, der løser sig. Problemet er bare, at folks selvværd ganske ofte er temmelig præcist, så de har mere brug for at ændre deres liv end deres billede af sig selv. Dernæst er der faktisk, når man måler nærmere efter, ikke nogen særlig klar tendens til at unge, der har lavt selvværd, kommer galt af sted. F.eks. har voldelige unge ofte et højere selvværd end andre. Der er måske en vis tendens til at unge, der er kommet galt af sted, derefter får et lavere selvværd BAUMEISTER ET AL. (2005).

5. Unges risikoadfærd

Ungdomsundersøgelsen optegner et risikolandkort. Hvor udbredte er de forskellige laster - og hvem dyrker dem? Er det normen at have prøvet hash og andre ulovlige stoffer? Spørgsmålet er, hvordan den konventionelle risikoadfærd fordeler sig på de danske unge.

Undersøgelsen spørger helt konventionelt til risikoadfærd indenfor fire temaer: *Rusmidler, trafik, vold og kriminalitet*.

De enkelte temaer er operationaliseret med en række spørgsmål, som i betydeligt omfang er genbrug fra andre undersøgelser.

Rusmidler:

- Ryger du dagligt cigaretter?
- Har du nogensinde prøvet at ryge hash?
- Har du nogensinde prøvet andre stoffer f.eks. ecstasy, poppers, kokain, heroin, svampe mv.?
- Sker det, at du forsømmer i skolen eller på dit arbejde på grund af alkohol eller andre rusmidler?
- Har du været fuld tre eller flere gange inden for de seneste 30 dage?

Trafik

- Har du nogensinde selv kørt spritkørsel?
- Har du været med i en bil kun med unge mennesker, hvor der blev kørt vildt?
- Har du kørt på cykel eller knallert og samtidigt været fuld?

Vold

- Har du inden for det sidste år slået eller tævet nogen?
- Er du inden for det sidste år selv blevet slået eller har fået tæv?

Kriminalitet

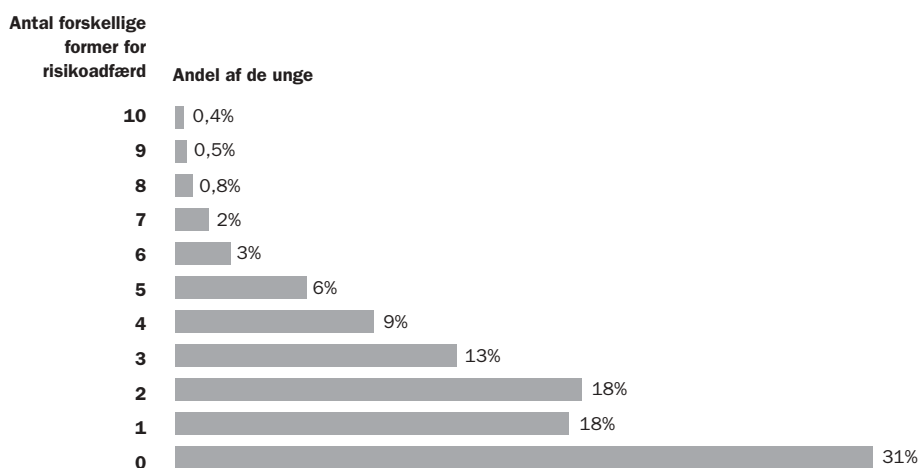
- Har du lavet noget kriminelt (f.eks. tyveri eller hærværk) indenfor det sidste år?

Begrænset risikoadfærd er normen

Undersøgelsen indeholder meget få unge, der har prøvet rigtig mange forskellige former for risikoadfærd. Blandt de yngste er normen at være i gang med ca. én risikoadfærd, mens det blandt de ældste er to-tre former for risikoadfærd, man har prøvet. Blandt de 17- 20-årige er det kun en ud af syv, der ikke har prøvet en risikoadfærd. Det er derfor hovedsageligt de helt unge, der slet ikke har prøvet nogle af de relativt alvorlige former for risikoadfærd, der spørges til i undersøgelsen (se figur 9). Havde vi medtaget unge, der blot har været fulde en gang indenfor den sidste måned eller er festrygere, ville det ændre tallene en del. Risikoadfærd er altså en integreret del af langt de fleste ungdomsliv men begrænser sig til nogle få og typisk ret milde adfærdsformer. Unge, som kombinerer et

bredspektret rusmiddelforbrug med trafikalkisikoadfærd og vold, skal man lede længe efter¹⁹.

MM | En del forsigtige

Figur 8: Mange unge prøver risikoadfærd men i meget afmålte doser. Vanerisikotagere er sjældne. Figuren viser antallet af former for risikoadfærd. Maksimalt mulige antal er 11. N=846

Kilde: Huset Mandag Morgen og Zaper A/S

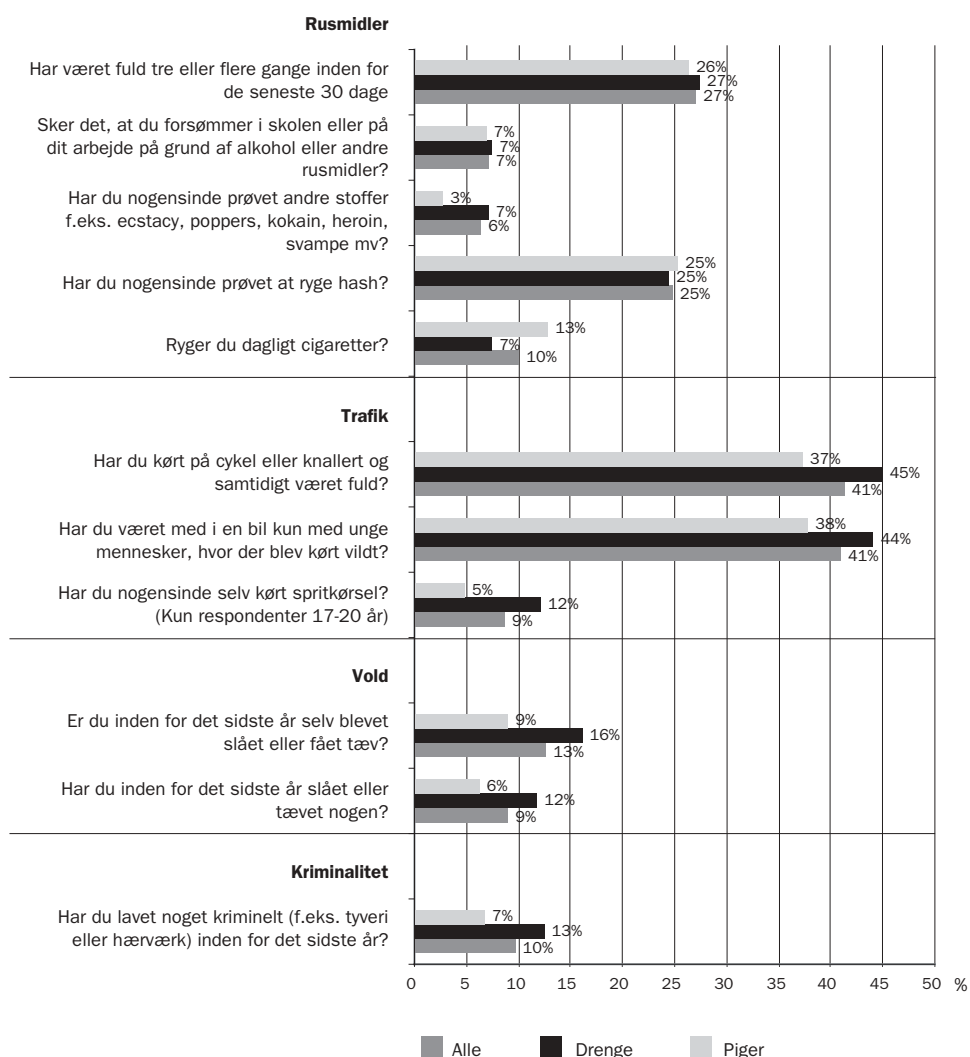
Der er en stor variation i risikoadfærden. Nogle former er meget udbredte såsom at køre fuld på cykel eller knallert²⁰. Den stærke, moralske fordømmelse af spritkørsel gælder tilsyneladende ikke, når den foregår på to frem for på fire hjul. Det kan måske have noget at gøre med, at tohjulede trafikanter som hovedregel kun rammer sig selv²¹. Der er også forbløffende mange, som har været med i en bil, hvor alle passagerne og føreren var unge, og hvor der blev kørt vildt. Den klassiske form for spritkørsel er det langt færre, der har deltaget i, om end det næsten er en ud af otte drenge mellem 17 og 20 år, der har kørt spritkørsel. For hver fire unge, der kører spritkørsel, er de tre drenge. Det får konsekvenser. I et notat fra Dansk Transportforskning BERNHOFT (2001) anslås det, at det snævre aldersinterval af 18-24 årige bidrager med hver tredje af alle dræbte og alvorligt tilskadekommede bilister i trafikken. Blandt samtlige dræbte og alvorligt tilskadekommede mænd er det hele fire ud af ti, der er unge. Det er også livsfarligt at være passager og ung. Fire ud af ti dræbte og svært tilskadekommede passagerer var unge mellem 18 og 24 år. Til gengæld dominerer de unge langt fra skadesstatistikken for cyklister. Gruppen af 18-24 årige ligger faktisk under gennemsnittet for dræbte og alvorligt tilskadekommede cyklister.

19 Med mindre man specifikt arbejder med de små højrisikogrupper, som formentlig ikke er medtaget i denne undersøgelse.

20 Retfærdigvis bør det tilføjes, at spørgeformuleringen ikke er indskrænket til det sidste år, men i princippet gælder hele de unges liv.

21 Det er en hovedkonklusion i undersøgelsen af danskerne moral, at moralen er reflektiv. Folk forholder sig til konsekvenserne. Der er især stærk moralsk kritik, hvis en adfærd kan ramme uskyldige udenforstående GOUL ANDERSEN (1998).

M/M | Risikoungdom

Figur 9: Der er meget risikoadfærd hos danske unge. Drikkeri, køren fuld på to hjul og hurtigt på fire er de mest udbredte. Hårde stoffer er derimod meget sjældne. Andel, der svarer ja, er anført. Skala er ja eller nej, ved ikke. N=846

Kilde: Huset Mandag Morgen og Zapera A/S

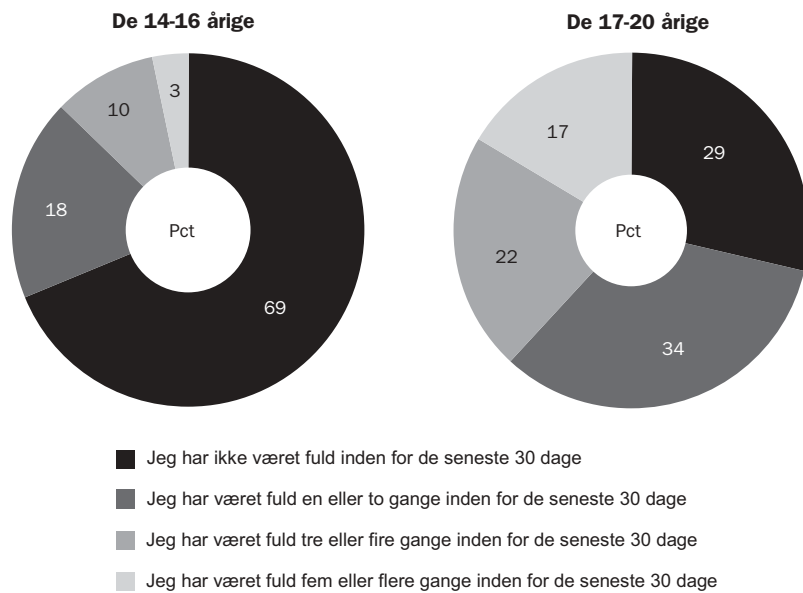
Som ventet er der også ganske mange unge, der har været fulde en del gange indenfor den seneste måned. Alkohol er, som også andre undersøgelser påviser, en helt central del af unges liv - bortset fra de yngste unge - i Danmark. Blandt de 14-16-årige er det i undersøgelsen endnu næsten syv ud af ti, der ikke har været fulde indenfor den sidste måned. Det falder til under en ud af tre blandt de 17-20-årige. Se figur 10.

Når det gælder drikkeri, er de to køn bemærkelsesværdigt ens. Ser man på de unges sociale baggrund²² eller deres skolepræstationer, er det også her umuligt at finde et mønster i unges drikkeri. Det er hverken rige eller fattige, veltilpassede eller utilpassede, der drik-

22

Undersøgelsen er ikke særligt velegnet til præcist at belyse de unges sociale baggrund, fordi besvarelsene tager udgangspunkt i husstanden - og en pæn del af de unge er flyttet hjemmefra. Ser man på de hjemmeboende, er der ingen sammenhæng mellem på den ene side drikkeri og på den anden side dels husstandsindkomst dels om man er ejer eller lejer.

M/M | Drikkeriet breder sig med alderen

Figur 10: Drikkeriet tager først fart hos de lidt ældre unge. N= 846

Kilde: Huset Mandag Morgen og Zapera A/S

ker markant mere end andre. Unges drikkeri er nærmest forbløffende demokratisk. Den samme jævne fordeling finder man på spørgsmålet, om den unge har forsømt uddannelse eller arbejde på grund af drikkeri (eller stoffer). Det hævder kun ca. 7 pct. at have oplevet.

Hash er et helt anderledes marginalt rusmiddel end alkohol og hårdere stoffer er endnu mere marginale. Spørgsmålene går på, om man nogensinde har prøvet. Rygespørgsmålet går derimod på daglig rygning, og det er relativt få unge, der er daglige rygere. Både når det gælder alkohol og andre rusmidler, er det bemærkelsesværdigt, så godt pigerne er repræsenteret blandt brugerne. Der er simpelthen ikke statistisk sikker forskel på drenge og pigers adfærd i forhold til hash og hårdere stoffer i undersøgelsen. Blandt de, som har prøvet hårdere stoffer, er det kun en ud af fem, som i høj eller nogen grad er bekymrede over deres eksperimenteren med dem.

Der er flere rygere blandt piger end blandt drenge, og bekymringerne om rygning er naturligt nok langt mere udbredte blandt de daglige rygere end i resten af ungdomsgruppen. En ud af ti unge, der ryger dagligt, er slet ikke bekymrede, mens de resterende 90 pct. i varierende grad er bekymrede. Det kunne tyde på, at antirygekampagnerne faktisk er lykkedes med at plante en nagende bekymring hos de unge rygere. Daglig rygning er også anderledes end de unges drikkeri ved netop at være temmelig meget ude af den kontrol, som de unge også lægger vægt på i forbindelse med deres risikoadfærd. Mange unge forsøger da også at holde op med at ryge (se www.xhale.dk)

Vold og kriminalitet er derimod mere klart drengenes domæne. Drengene er langt oftere både gerningsmænd og ofre, når det gælder vold og slagsmål. Blandt *gerningsmænd* såvel som *ofre* gælder det, at to ud af tre er drenge. Og der er et sammenfald i mellem rollerne

som henholdsvis gerningsmand og offer. Blandt unge, som har slået eller tævet nogen i løbet af det seneste år, er det to ud af tre, som selv har været udsat for vold.

Overrepræsentationen af drenge kommer også frem på spørgsmålet, om man har begået noget kriminelt (f.eks. tyveri eller hærværk) indenfor det sidste år.

Dette mønster i kønnes forhold til risiko er generelt i overensstemmelse med et massivt studie, der sammenfatter 150 undersøgelser af emnet. Det viser, at piger er godt med når det gælder rygning, drikkeri og stoffer, mens de er langt mere forsigtige, når køretøjer, spil og øretæver er involveret BYRNES ET AL. (1999).

Ser man tværgående på risikoadfærd, så er der ikke *en eneste form for risikoadfærd*, der hænger sikkert sammen med, hvordan de unge føler, de klarer sig i skolen. For de unge, der ikke er flyttet hjemmefra, er der kun en ud af 11 former for risikoadfærd, der hænger sammen med husstandsindtægten²³. Det er vold, hvor unge fra knapt så velstillede hjem lige netop er en lille smule *mere* sandsynlige som nogen, der har slået eller tævet andre. Man kan givet finde en sammenhæng mellem sociale forhold og risikotagen ved at spørge mere til omfanget af risikoadfærd og medtage deciderede risikogrupper, der er prægede af omfattende kriminalitet og misbrug. Men undersøgelsen peger på, at for det altovervejende flertal af nutidens unge har deres eventuelle risikoadfærd ikke megen sammenhæng med deres sociale baggrund²⁴.

Der er interessant nok en betydeligt kraftigere sammenhæng mellem livskvalitet og risikoadfærd. I den forstand skader risikoadfærden, også længe inden den udløser ulykker og tidlig død. I alle tilfælde har unge med risikoadfærd lavere livskvalitet end unge uden, men forskellen er dog kun statistisk sikker i fem ud af 11 tilfælde²⁵. At være daglig ryger klipper 0,88 point af livskvaliteten på en tipunktsskala. Det er temmelig meget. At være simpel kriminel (tyveri og hærværk) er forbundet med en 0,68 point lavere livskvalitet. At være gerningsmand eller offer for vold er forbundet med 0,52 lavere livskvalitet, og at have prøvet hash betyder, at man ligger 0,41 lavere. Der er ikke lavet megen forskning i livskvalitet blandt unge, men tilsvarende størrelsesordener blandt voksne anses for kraftige effekter.

Der er kun nogle få geografiske mønster i risikoadfærden, hvis respondenterne opdeles i tre meget brede geografiske kategorier: Storkøbenhavn, øvrige Sjælland og øerne og Jylland. Det mest signifikante er en svag tendens til, at dette at køre vildt lidt hyppigere sker i Jylland, mens de københavnske unge er tilsvarende mindre vilde i trafikken. De storkøbenhavnske unge slår heller ikke helt så hyppigt på andre, som i resten af landet - men tallene for voldelige unge er så små, at det er på kanten at fastslå statistisk signifikante tendenser.

23 Der foreligger naturligvis også den mulighed, at den svage sammenhæng netop er en statistisk tilfældighed.

24 En undersøgelse, der ser på rygning blandt uddannelsessøgende unge i Frederiksborg Amt, når frem til det resultat, at kammeraterne - målt ganske groft som antallet af rygere i en klasse - spiller en større rolle for, om man begynder at ryge, end alle øvrige faktorer: Social baggrund, hvor godt man klarer sig fagligt osv. SKOV NIELSEN (1998)

25 Spørgsmålet om livskvalitet er stillet i begyndelsen af skemaet, og spørgsmålene om risikoadfærd er stillet til sidst for på den måde at reducere afsmitning mest muligt.

6. Ungdomskultur og risikoadfærd

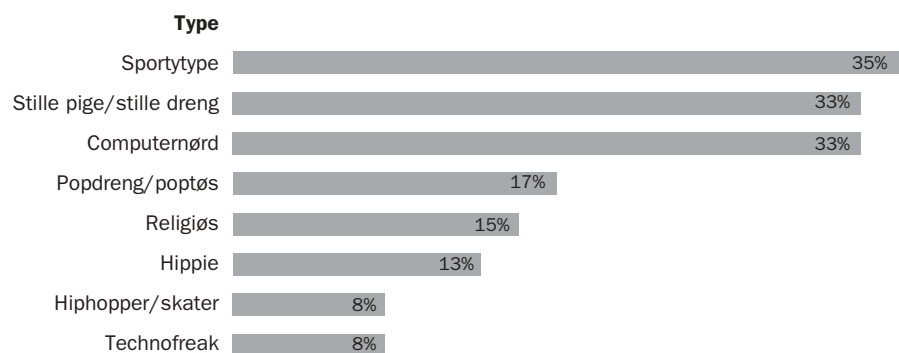
Ungdomskulturer bliver tit beskyldt for lidt af hvert, fra hiphop-mord til deciderede stofkulturer befolket af technofreaks. Hippierne associeres med hashtåger, mens ordet poptøs henleder tankerne på cigaretter og tomme ølglas. Spørgsmålet er imidlertid, hvordan disse forestillinger harmonerer med de unges faktiske adfærd, når de grupperes efter ungdomskulturelt tilhørsforhold.

De unges kulturelle - eller typemæssige - identifikation undersøges med afsæt i spørgsmålet “*hvis dine venner kaldte dig sporty type, popdreng/poptøs, hiphopper/skater, stille dreng/pige, technofreak, computernørd, religiøs eller hippie hvor enig ville du da være?*”

Der er bevidst spurgt til de unges *venners* vurdering, fordi det erfaringsmæssigt får de unge til at svare mere entydigt. Risikoen er selvfølgelig, at man dermed også får en tendens med i svarene til at overdrive respondentens særlige træk. Valget af navne på de forskellige ungdomskulturer og typer er selvsagt væsentligt. Navnene på de forskellige ungdomskulturer og typer varierer sikkert fra sted til sted og over tid. Her er det forsøgt at finde nogle ord, som mange burde kunne forholde sig til.

Hver sjette af de unge har ikke erklæret sig enige i nogen af deres venners karakteristikker og kan derfor ikke identificere sig med nogen af de ungdomskulturelle typer. Omvendt er fem ud af seks unge helt eller delvist enige i, at de tilhører en eller flere af de ovennævnte typer. Mange identificerer sig mere end én ungdomskultur.

M/M | Få vilde

Figur 11: Sporty eller stille typer samt computernørder er de mest udbredte typer, som de danske unge føler sig identificeret med. De mere voldsomme ungdomskulturer er ret sjældne. Summen er over 100 pct., fordi mange unge identificerer sig med flere ungdomskulturer. N=846.

Kilde: Huset Mandag Morgen og Zapera A/S

I det følgende afsnit analyseres de unges risikoadfærd i forhold til deres kulturelle identifikation.

I nedenstående figur har vi korrigeret for alders- og kønseffekter og dermed forsøgt at isolere en egentlig kultureffekt. Mange undersøgelser på dette område tager ikke højde for, at nogle kulturer er specielle ved f.eks. at være domineret af drenge, og når dermed frem til den problematiske konklusion, at dén eller dén kultur er mere voldelig end andre. Tilsvarende er omfanget af drikkeri meget afhængig af alder, og de forskellige ungdomskulturer har forskellig tiltrækning på forskellige aldersgrupper.

For hver gruppering er der sat et plus, hvis grupperingen har en signifikant oversandsynlighed for at være involveret i en given risikoadfærd. Og omvendt er der sat et minus, hvis sandsynligheden er under gennemsnittet. Mange plusfelter indikerer altså en risikabel ungdomskultur, mens mange minusfelter tyder på en forholdsvis fredelig ungdomskultur.

M/M | Flinke ungdomskulturer

Risikoadfærd/type	Sporty type	Popdrenge/poptøs	Hiphopper/skater	Computernørd	Technofreak	Religiøs	Hippie	Stille dreng/pige
Rusmidler								
Ryger du cigaretter dagligt?	-		+		+			-
Har du nogensinde prøvet at ryge hash?			+	-	+	-	+	-
Har du nogensinde prøvet andre stoffer f.eks. ecstasy, poppers, kokain, heroin, svampe mv?		+		-	+			-
Sker det at du forsømmer i skolen eller på dit arbejde på grund af alkohol eller andre rusmidler?			+				+	
Har du været fuld tre eller flere gange inden for de seneste 30 dage?		+	+	-	+	-	+	-
Trafik								
Har du nogensinde selv kørt spritkørsel?					+			-
Har du været med i en bil kun med unge mennesker, hvor der blev kørt vildt?	+							-
Har du kørt på cykel eller knallert og samtidigt været fuld?		+	+			-	+	-
Vold								
Har du inden for det sidste år slået eller tævet nogen?			+		+			-
Er du inden for det sidste år blevet slået eller har fået tæv?		+						
Kriminalitet								
Har du lavet noget kriminelt (f.eks. tyveri eller hærværk) inden for det sidste år?			+		+			

Figur 12: De to mindretalskulturer hiphoppere og technofreaks udviser klart mest risikoadfærd. Det er især forholdet til rusmidler, der skiller de enkelte ungdomskulturer fra hinanden, mens de fleste ungdomskulturer ikke øver nogen nævneværdig indflydelse på vold og kriminalitet. En tom boks viser, at ungdomskulturer ikke er forbundet med hverken en højere eller lavere andel med risikoadfærd. Et plus i boksen markerer, at en ungdomskulturel gruppering har større sandsynlighed for at have deltaget i den specifikke risikoadfærd end resten af de unge og vice versa med et minus. Bemærk at modellen korrigerer for køn og alder, så det er kulturel effekt, der vises. N=846.

Kilde: Huset Mandag Morgen og Zapera A/S

Umiddelbart tyder figuren på, at især techno- og hiphop-kulturerne er risikable ungdomskulturer, der korrelerer med risikoadfærd. Således er det på henholdsvis fem og seks risikoområder, at technofreaks og hiphoppere har større sandsynlighed for at være involveret, mens de stille piger og drenge på syv områder har mindre sandsynlighed for at udøve den pågældende risikoadfærd end gruppen af unge generelt. Figur 12 viser samtidig, at den ungdomskulturelle differentiering i høj grad finder sted på rusmiddelområdet (mange plusser og minusser). Det er denne del af risikoadfærden, hvor de forskellige ungdomskulturers forskelle kommer til udtryk.

Selv når der tages højde for, at piger og ældre unge ryger mere end henholdsvis drenge og yngre unge, så er hiphoppere og technofreaks i højere grad rygere end andre unge. De sporty typer og stille piger og drenge ryger mindre.

Hash har også en vis sammenhæng med ungdomskultur. Igen er hiphoppere og technofreaks hyppigere blandt dem, der har prøvet. Det samme er også hippier. Til gengæld er sandsynligheden for at have prøvet hash mindre hos computernørder, religiøse og de stille drenge og piger. Ser man på, hvor meget køn, alder og ungdomskultur hver især kan forklare af spørgsmålet om at have prøvet hash, så er alder suverænt den mest betydningsfulde baggrundsvariabel. Den forklarer langt mere end de øvrige faktorer.

De ældste unge er også mere erfarne, når det gælder hårdere stoffer. Igen er selvidentificerede computernørder og stille drenge og piger lidt mindre tilbøjelige til at bruge hårde stoffer. Poptøser/popdrenge og især technofreaks har større erfaringer med hårde stoffer. Det tyder på, at de hårde stoffer bruges af unge i forbindelse med fester. Man skal dog være varsom med at tale om deciderede stofkulturer. Selv blandt technofreaks er det kun hver femte, der har prøvet rusmidler som ecstasy, poppers, kokain, heroin eller svampe. En meget stor del af de mere barske og udflippede ungdomskulturer er altså lånte fjer.

Unge hiphoppere forsømmer oftere end andre ungdomskulturer. Den væsentligste baggrundsvariabel er dog respondentens alder, og her er tendensen, at de ældste unge i højere grad forsømmer på grund af tømmermænd.

Trafikrisikoadfærd har ikke megen sammenhæng med bestemte ungdomskulturer. Erfaringer med spritkørsel afhænger af alder. Hele 12 pct. af de unge over 18 år har på et eller andet tidspunkt kørt spritkørsel. Som den eneste ungdomskulturelle type skiller technofreaks sig ud ved at have større sandsynlighed for spritkørsel.

Vold har også kun en beskedne sammenhæng med ungdomskulturer. De mest voldelige unge i undersøgelsen er de yngste unge²⁶.

Samlet set har de nævnte ungdomskulturer ikke nogen overvældende indflydelse på unges risikoadfærd. Det er jo også usikkert, hvilken vej indflydelsen vender: Hvis man har lyst til at skeje ud, er det utvivlsomt mere sandsynligt, at man - eventuelt midlertidigt - opsøger en vildere kultur. Unge har mange valgmuligheder også på dette område. Det understreges også af, at mange unge føler sig knyttet til mere end én kultur - og at rigtig mange

26

Hvilket i øvrigt er en hel generel tendens. De aller mest voldelige - målt som antal slag og bid, der uddeles til andre i løbet af en dag - er vuggestuebørn! PINKER (2002).

unge overfladisk kan efterligne en bestemt kultur men ikke lever op til dens værste rygter. Omvendt er der næppe heller tvivl om, at ungdomskulturer kan fungere som spredere af bestemte modefænomener, som man skal leve op til for at være smart.

Ordet kultur bruges meget ofte meget bredt som forklaring på unges adfærd. Det er deres "kultur" at gøre sådan og sådan. Problemet med denne formulering er, at man cirkulært forklarer adfærd med adfærd. Det er det samme som at forklare, at folk er vegetarer, med at de følger en vegetarkultur. Hvis man skal blive klogere på kulturens indflydelse, er man nødt til at se på en række faktorer: Hvor kommer kulturene fra, følger folk kulturens regler eller ej, og hvorfor følger de reglerne i nogle tilfælde og måske ikke i andre tilfælde? Hvad sker der f.eks., hvis de ikke lever op til kravene? CRONK (1999)

Undersøgelsen her antyder på linje med mange andre undersøgelser at det i højere grad er det sociale pres i de ofte noget tilfældige situationer og sammenhænge, som den enkelte unge indgår i, der spiller afgørende ind, end det er overholdelse af generelle, kulturelle normer.

Bilag 1: Sammenligning med andre undersøgelser

Formålet med ungdomsundersøgelsen har som nævnt ikke været at komme med så præcise data, at de kan anvendes til at fastslå, om flere eller færre har en bestemt risikoadfærd. Der er spurgt bredt for at undersøge mønstre. For at checke undersøgelsens repræsentativitet er der sammenlignet med resultaterne af andre undersøgelser.

Det giver følgende billede:

M/M Sammenligning af ungdomsundersøgelsen med andre undersøgelser

Risikoadfærd	Niveau sammenlignet med andre undersøgelser	Forklaring
Ryger du dagligt cigaretter?	Lavere især blandt de yngste	15 pct. af de 16-20 årige mod 20 pct. i en anden undersøgelse. 4 pct. af de 14-15 årige mod 12 pct. i en anden undersøgelse
Har du nogensinde prøvet at ryge hash?	Lidt lavere, især blandt de yngste	33 pct. af de 16-20 årige mod 37 pct. i en anden undersøgelse. 6 pct. af de 14-15 årige mod 12 pct. i en anden undersøgelse
Har du nogensinde prøvet andre stoffer f.eks. ecstasy, poppers, kokain, heroin, svampe mv?	Måske noget lavere	9 pct. af de 16-20 årige mod 13 pct. i en anden undersøgelse. Bemærk at spørgeformuleringen er ikke helt identisk.
Har du nogensinde selv kørt spritkørsel?	Lidt højere	6 pct. af de 17-19 årige mod 4 pct. i undersøgelse i Nordjyllands Amt
Har du kørt på cykel eller knallert og samtidigt været fuld?	Måske lidt højere	23 pct. blandt de 11-24 årige i Ringsted har kørt fulde på cykel og 8 pct. tilsvarende på knallert. Men aldersgrupperne i de to undersøgelser er forskellige .
Har du inden for det sidste år slået eller tævet nogen?	Lidt lavere	15 pct. af de 14-15 årige mod 19 pct. i en anden undersøgelse
Er du inden for det sidste år selv blevet slået eller har fået tæv?	Måske lidt lavere	Ringstedundersøgelsen når med en bredere aldersgruppe frem til lidt højere tal, men forskellen er beskednen.
Har du lavet noget kriminelt (f.eks. tyveri eller hærværk) inden for det sidste år?	Måske lavere	Ringstedundersøgelsen spørger til en lang række forskellige former for kriminalitet mod ting og ejendom blandt 5 til 9. klasser. Der finder undersøgelsen lidt højere tal.

Figur 13: Målinger af risikoadfærd sammenlignet med målinger i andre undersøgelser. Generelt har de unge, især de yngste unge, lidt mindre risikoadfærd end i andre undersøgelser.

Kilde: Huset Mandag Morgen og Zapera A/S

Man kan dvæle længe ved disse forskelle. Noget af forskellen indenfor rygning kan skyldes den generelt faldende forekomst af rygere blandt unge. En del af forskellen kan skyldes små forskelle i spørgeformuleringer. Den lave risikoadfærd blandt de 14-årige i denne undersøgelse kan måske delvist skyldes, at de alle har haft forældretilfaldelse til at udfylde

skemaet. Det er muligt, at nogle forældre har kigget over skulderen. Der er også en række ubekendte faktorer, der spiller ind, afhængigt af om skemaer uddeles i klasser før eller efter eventuelle diskussioner om emnet. Der er også ukendte faktorer, når unge selv svarer i den meget anonyme form, som er tilfældet, når man svarer over Internettet. Under alle omstændigheder er det tænkeligt, at den allermest belastede gruppe af unge med regulære misbrugere, institutionsanbragte, syge osv., er stærkt underrepræsenteret i alle undersøgelser.

Referencer

- Balvig, Flemming. *Risikoungdom*. København: Det Kriminalpræventive Råd, 2000.
- Balvig, Flemming et al. *Ringstedforsøget*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2005.
- Baumeister, R.F. et al, . "Exploding the selfesteem myth." *Scientific American*, 2005, Januar.
- Bernhoft, Inger Marie. *Risiko i trafikken 1997-1999*. , 2001.
- Buss, David M. *Evolutionary Psychology. The new science of the mind*. New York: Allyn and Bacon, 2003.
- Byrnes, James P et al "Gender Differences in Risk Taking: A Meta-Analysis." *Psychological Bulletin*, 1999, 125(3),.
- Conley, D and Glauber, R. "Gender, Body Mass and Economic Status". Boston, 2005. *NBER working paper 11343*
- Cronk, Lee. *That complex whole: Culture and the evolution of human behavior*. Boulder: Hawthorne, 1999.
- Goul Andersen, Jørgen. *Borgerne og lovene*. : Aarhus Universitetsforlag, 1998.
- Gray, P. *Psychology*. New York: Worth Publishers, 2002.
- Gundelach, Peter. *Danskernes særpræg*. København: Hans Reitzels Forlag, 2004.
- Harrild, Trine Borg. *Pige slår dreng*. , 2005.
- Harris, Judith R. *The Nurture Assumption: Why Children turn out the way they do*. New York: Free Press, 1998.
- Huset Mandag Morgen og TrygFonden. *Tryghedsrapport 2004*. København, 2004.
- Irving, B. "Fear of Crime: Theory, Measurement and Application. Proof of Evidence to the Home Affairs Select Committee Considering the White Paper: 'Policing a New Century: a Blueprint for Reform'," ikke anført: Police Foundation, intet år,.
- Nielsen, Gert et al, . *MULD-rapport nr. 3*. , 2004.
- Nordjyllands Amt. *Evaluering af Skytsengelkampagnen*. , 1998.
- Nordjyllands Amt. *Skytsengelkampagnen*. , 2005.
- Pinker, Steven. *The Blank Slate*. New York: Allen Lane, 2002.
- Plomin, R et al, . *Behavioral Genetics*. New York: Worth Publishers, 2001.
- Skov Nielsen, Niss. *Sundhed og livsstil hos elever på ungdomsuddannelserne i Frederiksborg amt*. København, 1998.

TrygFonden

TrygFonden
Klausdalsbrovej 601
DK-2750 Ballerup

Telefon 44 20 61 95
info@trygfonden.dk
www.trygfonden.dk

Mandagmorgen

Nyhedernes **Tænk**etank

mm
Huset Mandag Morgen A/S
Valkendorfsvej 13
Postboks 1127
DK-1009 København K

Telefon 3393 9323
Telefax 3314 1394
mm@mm.dk
www.mm.dk